

Ceramica daco-getică din interiorul arcului Carpatic (sfârșitul sec. III a. Chr. – începutul sec. I a. Chr.)

Paul PUPEZĂ

Cuvinte cheie: celți, ceramică, cronologie, daci, tipologie, veac întunecat.

Keywords: Celts, pottery, chronology, Dacians, typology, Dark Age.

I. Introducere

Produsele ceramice sunt cele mai frecvente materiale arheologice descoperite în siturile aparținând civilizației daco-getice. Importanța lor este deosebită, informațiile pe care le furnizează sunt dintre cele mai bogate în conținut.

Fiecare perioadă istorică are tipuri de materiale specifice, inclusiv ceramice. Perioada de la sfârșitul sec. III a. Chr. și până la începutul sec. I a. Chr. din istoria daco-geților nu face excepție. Este un interval de timp considerat uneori ca fiind un veritabil *veac întunecat*, în care întunecimea perioadei nu rezidă atât în lipsa izvoarelor antice, ci mai degrabă în caracterul lor lacunar și ambiguu. Se adaugă aici și specificul deosebit al epocii, una de tranziție de la *perioada de aur al aristocrației getice* (sec. V – III a. Chr.) la *regatul argintului dacic* (sec. I a. Chr. – I p. Chr.)¹, în care se pot observa clar diferențierile dintre aspectul general al civilizației la debutul perioadei și la finalul ei dar procesul efectiv al transformărilor este greu de surprins.

O privire de ansamblu asupra siturilor daco-getice databile în această perioadă lasă impresia unei abundențe a materialului arheologic, în special a celui ceramic (Pl. I). Însă, situațiile cu adevărat relevante pentru definirea unor elemente, mai mult sau mai puțin importante, ale civilizației daco-getice sunt puține. De aceea, am preferat o triere a descoperirilor selectându-le pe cele cu un bogat inventar arheologic, de preferință în complexe închise, care să permită formularea unor concluzii pertinente.

Dincolo de specificul ei, perioada prezintă unele dificultăți în încadrarea etnică a descoperirilor. Generalizarea unor termeni ca *daci* sau *Dacia* pentru un teritoriu geografic vast este un fenomen istoriografic care începe o dată cu a doua jumătate a sec. I a. Chr. când va pune în umbră celălalt etnonim din epocă, *geți*². În atare condiții, folosirea în istoriografia modernă a unor termeni precum *daci* sau *daco-geți*, pentru teritoriul intracarpatic de la sfârșitul sec. III a. Chr. și până la începutul sec. I a. Chr., prezintă unele inconveniențe. Din aceste motive am preferat utilizarea unor formulări neutre, precum *autohton* sau *tradiție locală*, pentru a desemna elementele cu origini în prima epocă a fierului, indiferent de trăsăturile lor particulare. Termenul *daco-geți*, utilizat uneori excesiv, a ajuns să aibă un caracter mai degrabă general³, sens cu care apare în titlul lucrării de față, și va fi folosit doar pentru referiri largi, specifice unei arii culturale (așezare, necropolă, monedă, tipuri ceramice) și mai puțin ca indicator etnic propriu-zis.

II. Tipuri ceramice

Realizarea unor serii crono-tipologice în cazul ceramicii daco-getice din acest interval de timp, comportă câteva probleme de ordin general. În primul rând, materialul ca atare prezintă dificultăți de încadrare din

1 Sârbu, Florea 1997, p. 92.

2 Petolescu 2000, p. 13-24.

3 Vulpe 1998, p. 2-12.

Paul Pupeză

Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei Cluj-Napoca
e-mail: paulpupeza@yahoo.com

cauza formelor care se perpetuează o perioadă îndelungată, a frecvențelor elemente particulare sau a numărul mic de cuptoare descoperite. O altă problemă ține de prelucrarea materialului descoperit, în care lipsește un limbaj comun terminologic, modalitățile de clasificare a pieselor sunt diferite, iar monografiile de sit sunt foarte puține. Totodată, numărul siturilor care să acopere întreaga perioadă de studiu este foarte mic, sec. II a. Chr. dovedindu-se a fi un punct final pentru unele sau, din contră, un punct de pornire pentru altele.

II. 1. Cana

Prin cană se înțelege recipientul ceramic cu o toartă, corpul mai mult sau mai puțin bombat și gura largă⁴. Calitatea pastei este în general bună, iar modelarea s-a făcut cu mâna și mai rar la roata. Vasele sunt arse atât inoxidant cât și oxidant, culorile variază de la negru-cenușie spre brun-roșcat. Suprafața vaselor este frecvent acoperită de un slip negru, lustruit. Originea acestor recipiente trebuie căutată în cănile bitronconice din prima epocă a fierului⁵.

Cănille au fost utilizate pentru consumarea, turnarea sau păstrarea lichidelor. Slipul lustruit avea o funcționalitate ornamentală, dar și un pronunțat rolul utilitar, de creștere a impermeabilității⁶. Pentru băutul lichidelor au fost folosite recipientele mici, cu gura relativ largă și buza corespunzătoare. Recipientele de dimensiuni mai mari, bombate în partea inferioară, cu gâtul bine marcat, au fost folosite la turnatul sau păstratul lichidelor⁷. Utilizarea lor în cult s-a făcut probabil pentru libații dar și ca urnă funerară.

II.1.a. Cana bitronconică

Este tipul de cană care apare cel mai frecvent în descoperiri. Sunt realizate atât cu mâna cât și la roată, în primul caz raportul dintre arderea oxidantă și inoxidantă fiind relativ egal, iar în cel de-al doilea predominând arderea reducătoare. Buza lor este evazată, ușor rotunjită, și rar dreaptă. Dimensiunile variază, majoritatea fiind mijlocii. Sunt frecvent acoperite de un slip lustruit, negricios.

Dincolo de aceste trăsături generale⁸, se pot observa unele mici diferențieri pornind de la forma tortii, ornamentație, tehnica de lucru și chiar variații ale profilului. Astfel, s-au descoperit căni care au cele două trunchiuri de con aproximativ egale (Galații Bistriței⁹ – jud. Bistrița-Năsăud; Moigrad, jud. Sălaj¹⁰ – Pl. II/2; Sf. Gheorghe, jud. Covasna¹¹ – Pl. II/3; Slimnic, jud. Sibiu¹² – Pl. II/4; Sighișoara, jud. Mureș¹³ – Pl. II/6, 15; Voivodeni, jud. Mureș¹⁴ – Pl. II/17), dar la unele exemplare trunchiul superior este puțin mai mare decât de cel inferior (Morești, jud. Mureș¹⁵ – Pl. II/9; Pecica, jud. Arad¹⁶ – Pl. III/12, 15; Seușa,

4 Glodariu, Iaroslavschi, Florea et alii 1998, p. 210.

5 Teodor 1967, p. 34. Crișan 1969, p. 121. Moscalu 1983, p. 84. Nemeti 1988, p. 97, 99-100.

6 Crișan 1969, p. 127. Ursachi 1995, p. 34.

7 Florea 1997, p. 93.

8 Analogii: Bordușani, jud. Ialomița (Trohani 2006, pl. 50/8, 79/1); Brad, jud. Bacău (Ursachi 1995 a, pl. 55/9, 97/14, 98/18); Ciolănești din Deal, jud. Teleorman (Petrescu-Dâmbovița 1974, fig. 1/4-6); Ciurea, jud. Iași (Babeș 1993, Taf. 30/21); Glăvănești, jud. Iași (Babeș 1993, Taf. 27/11); Grădiștea, jud. Brăila (Sârbu 1996, pl. 35/3, 59/2-4, 78/2); Groșșani, jud. Olt (Popilian, Nica 1998, pl. 44/1); Pleașov, jud. Teleorman (Preda 1986, pl. 11/2, 22/4); Poiana, jud. Galați (Vulpe, Teodor 2003, fig. 162/5, 163/4); Vlădiceasca, jud. Călărași (Trohani 1976, pl. 11/1, 13/3, 5, 6); Zimnicea, jud. Teleorman (Alexandrescu 1980, C10M61, fig. 26/3; C10M108, fig. 39/3; C10M112, fig. 25/8; C14M1, fig. 25/6).

9 Crișan 1966, fig. 27/4. Datarea descoperirilor de la Galații Bistriței – *La Hrube* s-a făcut larg, pe parcursul sec. III – II a. Chr.

10 Pop, Matei 2001, p. 264, pl. 4/4. Prima etapă de folosire a Măguri Moigradului de către daci începe la sfârșitul sec. II a. Chr. continuând apoi în sec. I a. Chr.

11 Crișan 2000, p. 124, pl. 39/4. Cel mai timpuriu nivel de locuire de la Sf. Gheorghe – *Bedehaza* a fost datat pe parcursul sec. III-II a. Chr.

12 Glodariu 1981, p. 36, pl. 58/3. Primul nivel de locuire de la Slimnic – *Șarba-Stempen* datează de la sfârșitul sec. III a. Chr. și pe parcursul sec. II a. Chr.

13 Crișan 1969, pl. LXVI/1, 3. Cel mai timpuriu nivel de locuire de la Sighișoara – *Dealul Turcului* pare să acopere sec. II a. Chr. și începutul sec. I a. Chr., dar lipsesc contextele clare.

14 Petică 1979, p. 127-133. Informații D. Cioată. Complexul descoperit în incinta școlii poate fi încadrat cronologic în a doua jumătate a sec. II a. Chr. sau în prima jumătate a sec. I a. Chr.

15 Horedt 1979, Abb. 21/8. Berecki 2008, Pl. 47/6. Descoperirile de la Morești – *Podei* au fost datate de la sfârșitul sec. III a. Chr. și până la începutul sec. II a. Chr.

16 Crișan 1978, Pl. LIX/3, 4. Nivelul timpuriu al locuirii de la Pecica – *Șanțul Mare* a fost data larg în sec. III – II a. Chr.

jud. Alba¹⁷ – Pl. II/13; Tilișca, jud. Sibiu¹⁸ - Pl. III/16), iar la altele situația este exact inversă (Morești¹⁹ - Pl. II/10), în plus observându-se și apariția unui umăr reliefat (Sighișoara²⁰ - Pl. II/19). Corpul vasului este uneori decorat în relief, cu butoni (Pișcolt, jud. Satu Mare²¹ - Pl. II/16) sau alveole, și foarte rar incizat²². De asemenea, toarta a fost decorată cu mici butoni (Blandiana, jud. Alba²³; Ilișua - jud. Bistrița-Năsăud²⁴; Morești²⁵ - Pl. II/5; Pecica²⁶ - Pl. II/12, III/15; Pișcolt²⁷ - Pl. II/7, 20), alveole (Sângeorgiu de Mureș, jud. Mureș²⁸) sau a fost incizată vertical, pentru a da impresia unei torți bifide (Morești - Pl. II/5, Pișcolt - Pl. II/20; Seușa²⁹), ori a fost reliefată oblic, imitând torsadarea (Morești³⁰)³¹. Nu lipsesc exemplarele cu două torți (Pișcolt³² – Pl. II/8), forma lor fiind asemănătoare cu a celor cu o singură toartă.

În interiorul arcului carpatic, în mediul celtic mai ales, se poate observa o predilecție pentru cămile bombate, la care diferențierea dintre trunchiurile de con se face mai greu (Apahida, jud. Cluj³³ – Pl. II/18; Derșida, jud. Sălaj³⁴ – Pl. II/11; Fântânele – jud. Bistrița-Năsăud³⁵; Orosfaia – jud. Bistrița-Năsăud³⁶; Pișcolt³⁷ – Pl. II/1), dar lipsesc exemplarele decorate cu „mustăți” la baza torții frecvent întâlnite în spațiul daco-getic din afara arcului carpatic³⁸.

Cu greu acestor detalii morfologice li se pot atribui valențe cronologice nuanțate, forma de bază rămânând, în general, neschimbată. Evolutiv, se poate observa o tendință de reducere a supraînălțării toartei (Pecica³⁹ - Pl. II/14), de creștere a evazării buzei sau de micșorare a dimensiunilor trunchiului de con superior⁴⁰. Totodată, la începutul sec. I a. Chr. dispar exemplarele negricioase, lucrate cu mâna, fiind înlocuite treptat de cele cenușii,

17 Ferencz 2007, pl. LXXXV. Descoperirile cele mai timpurii de la Seușa - *La Cărarea Morii*, datează în a doua jumătate a sec. III a. Chr. și probabil în prima jumătate a celui următor.

18 Lupu 1989, p. 40, pl. 6/5. Primul nivel al așezării de la Tilișca - *Dealul Cățanaș* a fost datat pe parcursul sec. II a. Chr. și la începutul sec. I a. Chr.

19 Horedt 1979, Abb. 21/6. Berecki 2008, Pl. 27/1.

20 Crișan 1969, pl. LXI/4.

21 Nemeti 1992, p. 62, fig. 3, M 20/11. Necropola de la Pișcolt – *Nisipărie* a fost datată de la sfârșitul sec. IV a. Chr. și până în a doua jumătate a sec. II a. Chr.

22 Analogii: Groșani (Popilian, Nica 1998, fig. 49/2, 52/22); Poiana (Vulpe, Teodor 2003, p. 281, fig. 163/5, 165/10); Vlădiceasca (Trohani 1976, pl. 18/2); Zimnicea (Alexandrescu 1980, C10M108, fig. 25/12; C17M1, pl. 39/8).

23 Ciugudean 1980, pl. 1/1. Mormântul de incinerare de la Blandiana - *La Brod* a fost datat cel mai devreme la sfârșitul sec. III a. Chr. și cel mai târziu la începutul sec. I a. Chr.

24 Gaiu 2000, fig. 3/18. Descoperirile preromane de la Ilișua de pe platoul *Măgura* au fost datate larg pe parcursul sec. II a. Chr. și în sec. I a. Chr.

25 Horedt 1979, Abb. 17/8. Berecki 2008, Pl. 26/8.

26 Crișan 1969, Pl. LXI/2.

27 Nemeti 1987, p. 61, fig. 10, M199/4. Nemeti, 1992, p. 87, fig. 19, M109/5.

28 Berecki, Cioată 2010, pl. 19/14. Descoperirile de la Sângeorgiu de Mureș - *Cimitirul romano-catolic* au fost datate pe parcursul sec. II a. Chr. și în prima jumătate a sec. I a. Chr.

29 Ferencz 2007, pl. LXXXVI/5.

30 Horedt 1979, Abb. 20/6.

31 Analogii: Brad (Ursachi 1995 a, pl. 55/2, 3, 10); Vlădiceasca (Trohani 1976, pl. 24/10); Zimnicea (Alexandrescu 1980, C10M118, fig. 26/4; C17M2, fig. 27/7).

32 Nemeti 1987, p. 61, fig. 10, M202/9.

33 Crișan 1971, pl. I/1, II/1. Necropola de la Apahida - *Râțul Ziceilor* a fost datată din a doua jumătate a sec. III a. Chr. până în prima jumătate a sec. II a. Chr.

34 Nemeti, Lako 1993, p. 78, fig. 4/3.

35 Vaida 2008, pl. V/9. Descoperirile de la Fântânele – *La Gâta* au fost datate în sec. III a. Chr.

36 Vaida 2000, fig. 5/5. Necropola de la Orosfaia - *Dealul Gropilor* a fost datată în sec. III – II a. Chr.

37 Nemeti 1989, p. 86, fig. 10, M151/6.

38 Ursachi 1995 b, p. 33 – 43. În interiorul arcului carpatic acest tip de decor apare doar în mediul grupului Padea - Panagjurski Kolonii, reprezentând totodată și cele mai târzii exemplare din spațiul daco-getic (Rustoiu, Comșa 2004, p. 267-276).

39 Crișan 1978, Pl. 37/6.

40 Crișan 1969, p. 118-124.

realizate la roată⁴¹. În general, numărul cănilor decorate pe toată scade simțitor o dată cu debutul sec. I a. Chr., locul acestui tip de ornament fiind luat de motivele lustruite sau incizate, care apar consistent încă de la sfârșitul sec. II a. Chr.⁴².

II.1.b. Cana cu gât cilindric

Rară în descoperiri, cana cu gât cilindric reprezintă o transformarea din cea amintită anterior, trunchiul de con superior devenind cilindric. Partea inferioară a vasului continuă să fie bombată iar buza este lătită și răsfrântă spre exterior. Sunt lucrate mai ales cu mâna, din pastă fină, fiind bine arse, în nuanțe închise. De cele mai multe ori nu sunt decorate fiind doar puternic lustruite (Pecica⁴³ - Pl. III/11; Sighișoara⁴⁴ - Pl. III/8)⁴⁵.

Cănille cu gât cilindric au fost folosite cu predilecție în Câmpia Munteană și în sudul Moldovei, singurele exemplare din interiorul arcului carpatic provenind de la sud de Mureș. Cronologic, cănille din acest tip apar după jumătatea sec. II a. Chr., cele lucrate la roată probabil chiar mai târziu. Perioada lor de maximă utilizare nu depășește jumătatea sec. I a. Chr.⁴⁶.

II.1.c. Vasul cu gât cilindric

Forma vasului păstrează trăsăturile cănilor cu gât cilindric, deosebirile constând în lipsa torții și în dimensiuni, fiind puțin mai mari. Gâtul cilindric iese ușor în evidență, dimensiunile sale fiind aproape jumătate din cele ale vasului propriu-zis (Pecica⁴⁷ - Pl. III/1-5; Tilișca⁴⁸ - Pl. III/14). Cel mai adesea fundul este inelar, profilat și înalt ca un postament. Sunt lucrate atât cu mâna cât și la roată, din pastă fină, și sunt acoperite cu un slip lustruit. Arderea a fost predominant inoxidantă. Torțile au fost înlocuite cu proeminente-apucători (Poian, jud. Covasna⁴⁹ - Pl. III/7; Sighișoara⁵⁰ - Pl. III/9), unele perforate (Sighișoara⁵¹ - Pl. III/13). Au fost ornamentate cu linii incizate dar mai ales cu linii oblice sau drepte lustruite (Sighișoara⁵² - Pl. III/10, Tilișca⁵³ - Pl. III/14)⁵⁴.

Vasele erau utilizate pentru păstrarea lichidelor, lipsa torților îngreunând folosirea lor pentru băut. Origine acestui tip de recipient se află în vasele bitronconice din prima epocă a fierului⁵⁵, fiind destul de apropiat ca și formă de cele cu corpul bombat și gâtul bine reliefat. Punând pe o hartă puținele descoperiri de până acum, se poate constata o lipsă a lor din interiorul arcului carpatic mai la nord de Mureș, în restul teritoriului dacotic fiind relativ uniform distribuite, cu o concentrare mai mare în Câmpia Munteană. Încadrarea cronologică,

41 La Brad unele descoperiri sunt datate și după mijlocul sec. I a. Chr. dar situația de aici este excepțională fiind vorba probabil de un centru de producție (Ursachi, 1995 a., p. 153).

42 Crișan 1969, p. 118-124.

43 Crișan 1969, pl. LIX/2.

44 Crișan 1969, pl. LIX/1.

45 Analogii: Ciolăneștii din Deal (Petrescu-Dâmbovița 1974, fig. 2/1-5); Gropșani (Popilian, Nica 1998, pl. 47/17); Poiana (Vulpe, Teodor 2003, fig. 166/2, 3), Popești, jug Giurgiu (Crișan 1969, fig. 48/1, 3, 4); Zimnicea (Alexandrescu 1980, C14M1, fig. 26/2).

46 Printre cele mai timpurii exemplare ar putea fi cel de la Zimnicea (Alexandrescu 1980, fig. 26/2, C14M1), de la mijlocul sec. II a. Chr., iar printre cele mai târzii cel de la Bordușani, datat în a doua jumătate a sec. I a. Chr. (Trohani 2006, pl. 7/1).

47 Crișan 1978, Pl. 74/1, 2, 6-8.

48 Lupu 1989, pl. 8/9.

49 Crișan 2000, pl. 38/2. Cele mai timpurii materiale din așezarea de la Poian - *Panta de Piatră* au fost datate pe parcursul sec. II a. Chr.

50 Crișan 1969, pl. XXXIX/1.

51 Crișan 1969, pl. XXXIX/3.

52 Crișan 1969, pl. XXXIX/2.

53 Lupu 1989, pl. 8/10.

54 Analogii: Brad (Ursachi 1995 a, pl. 100/10); Ciolăneștii din Deal (Petrescu-Dâmbovița 1974, fig. 2/3, 3/1-5, 4/1-6); Gropșani (Popilian, Nica 1998, pl. 46, Gr. 44/4); Pleșov, jud. Teleorman (Preda 1986, pl. 18/8).

55 Crișan 1969, p. 125. Unii cercetători îl consideră a fi de tradiție grecească, o imitație a amforelor (Turcu 1979, p. 126, pl. 29/2).

ca și răspândirea geografică, este asemănătoare cu a cănilor cu gâtul cilindric: a doua jumătate a sec. II a. Chr. – prima jumătate a sec. I a. Chr.⁵⁶.

II. 2. Ceașca

Folosite mai ales pentru băut, ceștile sunt vase mai mici decât cămile, uneori imitând forma acestora. Au în general gura largă și o toartă, dar nu lipsesc exemplarele cu două torți (Piscolt⁵⁷ - Pl. IV/1)⁵⁸. Cele lucrate cu mâna, tronconice (Ciumești, jud. Satu Mare⁵⁹ - Pl. IV/3; Fântânele⁶⁰), cu pereții ușor rotunjiți sau bombați (Piscolt⁶¹ - Pl. IV/7), pot fi legate direct de ceștile cu toarta supraînălțată din prima epocă a fierului⁶². Foarte rar sunt decorate cu butoni (Pecica⁶³ - Pl. IV/5). Alte forme sunt mai apropiate de cămile moderne (Sighișoara⁶⁴ - Pl. IV/4).

Deși sunt o prezență rară în descoperiri, ceștile de acest tip nu vor dispărea decât la jumătatea sec. I a. Chr., cele mai târzii exemplare provenind din afara arcului carpatic⁶⁵.

II. 3. Ceașca dacică

Denumirile date acestei tip sunt diverse: ceașcă, afumătoare, ceașcă-afumătoare, ceașcă-opaiț, opaiț, cățuie. Vasul are o formă tronconică, gura largă, pereții mai mult sau mai puțin înclinați, cu una, două sau trei torți și fundul îngust⁶⁶ (Sângeorgiu de Mureș⁶⁷ – Pl. IV/2)⁶⁸. Pasta este grosieră, iar marea majoritate sunt realizate cu mâna, cele la roată reprezentând excepții. În general au fost arse oxidant, de cele mai multe ori incomplet, și prezintă urme de ardere secundară pe interior. Culoarea predominantă este cenușiu-roșiatică dar, din cauza arderii inițiale sau a celor secundare, culoarea nu este uniformă pe suprafața vasului.

Ceașca dacică a fost folosită în primul rând pentru iluminat, ca și opaiț, ceea ce explică afumarea pereților dar nu și a fundului vasului⁶⁹. În cult puteau „lumina” calea morților în lumea de dincolo, fiind descoperite și în morminte. Prezența lor în gropi rituale ar putea indica și utilizarea lor într-un cult aparte, poate legat de vatră și foc⁷⁰. Ceștile perforate puteau fi folosite ca și afumători⁷¹ (în același fel putea fi utilizate și cele neperforate), pentru a proteja sursa de lumină⁷² sau ca și strecurători.

Forma de bază din care se consideră că a evoluat ceașca dacică, este ceașca cu toartă supraînălțată din prima epocă a fierului⁷³. Ipoteza este susținută de descoperirea unor forme intermediare (Ciumești - Pl. IV/3),

56 În stabilirea acestei încadrări cronologice s-a ținut cont în special de datarea singurului complex închis în care au fost descoperite: puțul ritual de la Ciolăneștii din Deal (Petrescu-Dâmbovița 1974, p. 294).

57 Nemeti 1987, p. 54, fig. 5. M 134/6.

58 Glodariu, Iaroslavschi, Florea et alii 1998, p. 210.

59 Zirra 1980, pl. XI/12. Bordeiele descoperite la Ciumești – *Bostănărie* au fost datate în sec. III – II a. Chr., datorită asocierii în complexe a materialelor cu caracter timpuriu cu cele mai târzii.

60 Vaida 2008, pl. V/8.

61 Nemeti 1987, p. 54, fig. 6, M 139/7.

62 Crișan 1969, p. 84. Nemeti 1988, p. 99.

63 Crișan 1978, Pl. 4/5.

64 Crișan 1969, pl. LXI/5.

65 Analogii: Bordușani (Trohani 2006, pl. 126/1); Vlădiceasca (Trohani 1976, pl. 17/3); Zimnicea (Alexandrescu 1980, C10M55, fig. 28/6; C10M108, fig. 28/11).

66 Glodariu, Iaroslavschi, Florea et alii 1998, p. 210.

67 Berecki, Cioată 2010, pl. 15/7.

68 Analogii: Bordușani (Trohani 2006, pl. 97/16-19, 126/2); Botoșana, jud. Suceava (Teodor 1980, fig. 23/6); Lozna, jud. Botoșani (Teodor 1992, fig. 5/12); Grădiștea (Sârbu 1996 pl. 46/4); Poiana (Vulpe, Teodor 2003, fig. 181/9, 11); Popești, jud. Giurgiu (Trohani 1997, fig. 38/1, 5; 39/2, 3); Schela Cladovei, jud. Mehedinți (Boroneanț, Davidescu 1968, fig. 2); Vlădiceasca (Trohani 1976, pl. 14/12); Zimnicea (Alexandrescu 1980, fig. 23/28, C2M2; fig. 23/32, C14M1).

69 Crișan 1969, p. 155.

70 Căpitanu 1987, p. 75.

71 Crișan 1969, p. 155.

72 Gogăltan 1996, p. 17-19.

73 Crișan 1969, p. 117.

dar cești dacice și cești cu toartă supraînălțată s-au descoperit și în aceleași contexte, cu trăsăturile lor specifice bine conturate⁷⁴. Totodată, funcționalitatea lor este diferită: vas pentru iluminat, în cazul ceștii dacice, recipient pentru lichide, în cazul ceștii cu toartă supraînălțată.

Indiferent de modelul care a stat la originea ei, la începutul sec. II a. Chr. forma apare deja cu toate caracteristicile de bază⁷⁵ și va fi o prezență consistentă în siturile daco-getice începând cu secolul următor. Păstrarea neschimbată a trăsăturilor principale până la cucerirea romană, face aproape imposibilă o detaliere cronologică. Pentru intervalul cronologic care ne interesează, se poate observa o frecvență ușor mai crescută a ceștilor care au capătul de jos al mânerului coborât până la nivelul fundului, cu care se contopește pe aceeași linie, în epoca clasică mânerul oprindu-se și deasupra fundului⁷⁶. Masivitatea este o altă trăsătură care caracterizează ceștile mai timpurii, totodată lipsind ceștile fără toartă.

Fie că este vorba despre un stadiu al cercetărilor fie că ne aflăm în fața unui fenomen necunoscut, ceștile dacice lipsesc din spațiul intracarpatic în perioada timpurie a apariției lor. Până spre sfârșitul sec. II a. Chr. ceștile dacice nu apar nici în necropolele și așezările celtice dar nici în așezările autohtone din spațiul intracarpatic. Abia spre sfârșitul sec. II a. Chr. și în debutul celui următor, ceașca dacică cunoaște o prezență consistentă în acest spațiu.

II. 4. Cupa cu picior

Corpul adâncit, tronconic, uneori aproape emisferic și piciorul scurt, foarte rar gros, sunt principalele trăsături ale cupelor⁷⁷ (Pecica⁷⁸ - Pl. IV/15; Sighișoara⁷⁹ - Pl. IV/11, 14)⁸⁰. Au pasta fină și sunt acoperite de un slip lustruit. Modelarea s-a făcut cu mâna, dar nu lipsesc exemplarele realizate la roată. Culorile variază de la brun-roșiatic spre cenușiu-închis. Originea formei se află în cupele cu picior din prima epocă a fierului⁸¹.

Au fost utilizate în principal pentru băut, numărul lor mic fiind astfel explicabil în condițiile în care recipientele pentru băut sunt numeroase. Nu au trăsături caracteristice doar unei anumite perioade. Exemplarele lucrate cu mâna sunt rare o dată cu debutul sec. I a. Chr., așa cum cele lucrate la roată nu se prea întâlnesc în sec. II a. Chr.

II. 5. Fructiera

Fructierele au corpul puțin adânc, de formă mai mult sau mai puțin semiovală, și se continuă într-un picior înalt, gol pe interior (Ilișua⁸² - Pl. V/13; Moigrad⁸³ - Pl. V/24; Morești⁸⁴ - Pl. V/26; Panic, jud. Sălaj⁸⁵ - Pl. V/4; Pecica⁸⁶ - Pl. V/1, 11, 15-17, 22, 23, 25, 27; Sângeorgiu de Mureș⁸⁷ - Pl. V/10, 28; Sighișoara⁸⁸ - Pl. V/6,

74 La Bordușani de exemplu, într-o groapă datată la sfârșitul sec. II - începutul sec. I a. Chr., s-a descoperit atât o ceașcă cu toarta supraînălțată cât și o ceașcă dacică (Trohani 2006, pl. 126/1, 2).

75 Unul dintre cele mai timpurii exemplare cu trăsăturile specifice deja conturate este cel de la Schela Cladovei, contextul de descoperire fiind datat de o amforă ștampilată la începutul sec. II a. Chr. (Boroneanț, Davidescu 1968, fig. 2. Moscalu 1983, p. 195).

76 Preda 1986, p. 88.

77 Glodariu, Iaroslavschi, Florea et alii 1998, p. 211.

78 Crișan 1969, Pl. LIII/3.

79 Crișan 1969, Pl. LIII/2, 4.

80 Analogii: Pleașov (Preda 1986, pl. 22/9); Poiana (Vulpe, Teodor 2003, fig. 160/1).

81 Crișan 1969, p. 132.

82 Gaiu 2000, fig. 3/5.

83 Pop, Matei 2001, pl. IV/5.

84 Berecki 2008, pl. 42/6. Piciorul ar putea fi și al unei străchini sau al unei cupe.

85 Pop, Pupeză 2006, pl. I, fig. 3/8. Fragmentul ar putea fi și de la o strachină. Descoperirile de la Panic - *La Blocuri* pot fi datate în a doua jumătate a sec. II a. Chr.

86 Crișan 1978, pl. 16/2, 17/6, 18/2-5, 22/9, 28/4, 41/3.

87 Berecki, Cioată 2010, pl. 13/11, 16/11.

88 Crișan 1969, pl. XLIX/3, 4.

12; Slimnic⁸⁹ – Pl. V/3, 7-9, 14, 18-21; Zalău, jud. Sălaj⁹⁰ – Pl. V/5⁹¹. Buza lată este de cele mai multe ori foarte mult răsfrântă spre exterior. Folosirea pastei fine predomină, iar marea majoritate sunt realizate cu mâna, de dimensiunii mijlocii, lipsind miniaturile. În general sunt arse inoxidant, în culori închise. Uneori sunt acoperite cu un slip lustruit, negru sau cenușiu.

Fructierele au fost utilizate pentru servitul mesei⁹². Prezența în morminte atestă folosirea lor ca ofrande sau în banchetul funerar, cele de mari dimensiuni servind probabil mai multor indivizi⁹³. Nu este exclusă și utilizarea lor pentru libații⁹⁴.

Trăsăturile morfologice ale fructierelor indică o origine în vasele cu picior din prima epocă a fierului⁹⁵, dar, ca și în cazul ceștii dacice, utilitatea ei diferită de cea a modelului ridică un semn de întrebare asupra acestei afiliații.

Realizarea unor cronologii ținându-se cont de detaliile morfologice, ca de pildă adâncimea corpului, lățimea buzei sau înălțimea piciorului, au dat rezultate cu un caracter mai degrabă general⁹⁶, observându-se doar preponderența unor anumite forme într-o perioadă sau alta⁹⁷. De exemplu, masivitatea piciorului este o caracteristică a fructierelor din a doua jumătate a sec. II a. Chr. și prima jumătate a sec. I a. Chr. (Moigrad – Pl. V/24; Sighișoara – Pl. V/6), fără însă a fi specifică doar acestui interval de timp⁹⁸.

În general, exemplarele lucrate din pastă fină, în culori brune, acoperite cu un slip lustruit, sunt date de la sfârșitul sec. III a. Chr. și până la începutul sec. I a. Chr. În acest interval predomină fructierele lucrate cu mâna și care vor fi înlocuite apoi de cele cenușii, confecționate la roată⁹⁹. Modelele incizate, pe buză, cupă sau picior, sunt mai timpurii apărând deja la jumătatea a sec. II a. Chr., dar utilizarea lor, mai ales pe fructiere lucrate la roată, este mai intensă de la începutul sec. I a. Chr.

În privința răspândirii fructierelor, cu câteva excepții, în interiorul arcului carpatic se poate observa o predilecție pentru formele cu cupa rotunjită, aproape hemisferică, în timp ce în Câmpia Muntenă predomină cele cu un umăr ușor reliefat. Totodată, în interiorul arcului carpatic exemplarele perforate pe picior aproape că lipsesc. Ca și în cazul ceștii dacice, în interiorul arcului carpatic, se poate observa o relativă absență a fructierelor din descoperirile anterioare mijlocului sec. II a. Chr.¹⁰⁰.

II. 6. Strachina/castronul

Noțiunile de *strachină* și *castron* nu au o delimitare precisă în clasificările tipologice privind descoperirile ceramice daco-getice. În general, este considerată strachină vasul cu diametrul gurii mai mare ca și înălțimea, fără torti, castronul având diametrul gurii egal sau mai mic decât înălțimea sa¹⁰¹. Ca utilitate ele sunt sensibil

89 Glodariu 1981, fig. 51/9, 16, 19-23; 53/1, 2.

90 Pop, Pupeză 2006, pl. II, fig. 3/5. Fragmentul ar putea fi și de la o strachină. Complexele de la Zalău – Dealul Lupului au fost date de parcursul sec. III – II a. Chr.

91 Analogii: Bordușani (Trohani 2006, pl. 42/4); Brad (Ursachi 1995 a, pl. 86/3,4; 92/6); Cucorâni, jud. Botoșani (Teodor 1975, fig. 22/5); Grădiștea (Sârbu 1996, pl. 61/4); Gropșani (Popilian, Nica 1998, pl. 42/4, 49/8); Poiana (Vulpe, Teodor 2003, fig. 171/1, 4, 5); Popești (Trohani 1997, pl. 29/3); Vlădiceasca (Trohani 1976, pl. 11/2, 18/11, 12).

92 Glodariu 1981, p. 54, 75-76. Modalitatea practică de utilizare, ținute între picioare, în poziția șezând, ridică unele probleme de confort la servitul mesei. Totodată, unele exemplare au piciorul prea scurt pentru a putea fi ținut între picioare.

93 Andrițoiu, Rustoiu 1997, p. 87.

94 Ursachi 1995 a, p. 157.

95 Crișan 1969, 128.

96 Fructierele evoluează spre o creștere a capacității lor dar nu neapărat și a dimensiunilor. Piciorul scurt nu este des întâlnit în cazul fructierelor timpurii, doar o dată cu creșterea capacității cupei, piciorul reducându-și dimensiunile. Exemplarele timpurii au buza puternic răsfrântă, trăsătură care se vor schimba ulterior.

97 Tipologic, formele mai apropiate de cele ale străchinilor par mai timpurii.

98 Analogii: Grădiștea (Sârbu 1996, pl. 46/2); Popești (Trohani 1997, pl. 29/3); Vlădiceasca (Trohani 1976, pl. 11/2, 18/11); Poiana (Vulpe, Teodor 2003, fig. 171/8).

99 Glodariu 1981, p. 42.

100 Exemplare mai timpurii au fost descoperite la Cluj-Mănăstur, jud. Cluj, sau Proștea Mare, jud. Sibiu (Crișan 1969, pl. XXI/2, 5) dar datarea lor este incertă.

101 Glodariu, Iaroslavschi, Florea et alii 1998, p. 210-211.

diferite, dar, în privința caracteristicilor morfologice, sunt asemănătoare. Totodată, cele mai multe vase au fost descoperite fragmentar și nu le poate fi reconstituită formă întreagă. Din aceste două motive strachina și castronul trebuie tratate unitar.

Sunt realizate atât din pastă fină cât și grosieră, în special cu mâna, pereții fiind uneori lustruiți. Arderile inoxidante le depășesc pe cele oxidante ca și cantitate, culorile predominante fiind cele închise. Rolul străchinilor era acela de servire a alimentelor, castroanele fiind folosite pentru păstrarea lor, dar această separare funcțională nu este întotdeauna sigură. Au fost descoperite și în morminte, folosite ca și recipient pentru ofranda de hrană sau ca și capac al urnei funerare.

II.6.a. *Strachina tronconică*

Forma lor este asemănătoare cu cea a ceștii dacice. Au buza rotunjită, fundul drept (Ciumești¹⁰² - Pl. VI/15, 20, 24) și sunt lucrate în special cu mâna¹⁰³. În unele cazuri buza este tăiată drept (Florești, jud. Cluj¹⁰⁴ - Pl. VI/12; Zalău¹⁰⁵ - Pl. VI/11), bombată (Zalău¹⁰⁶ - Pl. VI/23) sau lătită, chiar și în ambele direcții, luând forma literei T (Moigrad¹⁰⁷ - Pl. VI/16; Pecica¹⁰⁸ - Pl. VI/8; Voivodeni¹⁰⁹ - Pl. VI/5)¹¹⁰. Sunt destul de rar decorate (Ciumești¹¹¹ - Pl. VI/19; Zalău¹¹² - Pl. VI/27)¹¹³.

Prea multe precizări cronologice în legătură cu străchinile tronconice nu se pot face. Cele decorate cu butoni sau cu buza alveolată par să fie mai timpurii¹¹⁴. Forma ca atare dispare pe parcursul sec. I a. Chr., poate chiar în prima lui jumătate.

II.6.b. *Strachina cu buza invazată*

Este, fără îndoială, cea mai numeroasă categorie. Prin invazarea buzei profilul străchinilor s-a frânt, formând un umăr, uneori ușor rotunjit¹¹⁵. Sunt lucrate atât cu mâna cât și la roată. Au buza rotunjită (Apahida¹¹⁶; Berea¹¹⁷ - Pl. VII/7; Florești¹¹⁸ - Pl. VII/3, 9, 13, 16, 25, 28, 30, 31; Gligorești, jud. Cluj¹¹⁹; Morești¹²⁰ - Pl. VII/8, 21; Pecica¹²¹ - Pl. VII/22, 32; Pișcolt¹²² - Pl. VII/12, 23; Pruniș, jud. Cluj¹²³ - Pl. VII/27; Seușa, jud.

102 Zirra 1980, Pl. XXXV/3, 10; XLII/4.

103 Analogii: Botoșana (Teodor 1980, pl. 22/2, 23/7); Grădiștea (Sârbu 1996, pl. 20/2, 35/7); Vlădiceasca (Trohani 1976, pl. 11/2, 13/1); Zimnicea (Alexandrescu 1980, C14M1, fig. 23/30).

104 Pupeză 2008, Pl. XXIII/4. Descoperirile de la Florești - *Polus Center* au fost datate larg, pe parcursul sec. III - II a. Chr.

105 Pop, Pupeză 2006, Pl. III, fig. 2/1.

106 Pop, Pupeză 2006, Pl. II, fig. 4/6..

107 Pop, Malei 2001, pl. 4/6.

108 Crișan 1978, Pl. 93/4.

109 Petică 1979, p. 127-133.

110 Analogii: Pleașov (Preda 1986, Pl. 13/2); Zimnicea (Alexandrescu 1980, C10M108, fig. 34/9; C19M1, fig. 23/2).

111 Zirra 1980, Pl. IX/26.

112 Pop, Pupeză 2006, Pl. II, fig. 4/8.

113 Analogii: Botoșana (Teodor 1980, pl. 21/2); Brad (Ursachi 1995 a, pl. 57/1); Vlădiceasca (Trohani 1976, pl. 11/2); Zimnicea (Alexandrescu 1980, C10M108, fig. 23/30; C10M111, fig. 23/25).

114 La Zimnicea, descoperirile de străchini cu buza vălurită, uneori chiar brâu alveolar, sunt datate din a doua jumătate a sec. IV a. Chr. și până în sec. III a. Chr. (Alexandrescu 1980, p. 20-56).

115 Crișan 1969, p. 114-116. Moscalu 1983, p. 70-77, 111-119. Nemeti 1988, p. 95, 100.

116 Crișan 1971, pl. III/2, IV/1.

117 Zirra 1980, pl. XLIII/2.

118 Pupeză 2008, pl. VI/5; VII/4; XVIII/1, 4, 5; XII/1-3.

119 Ferencz 2007, pl. XXXII/8. Descoperirile de la Gligorești - *La Holoame* au fost datate pe parcursul sec. III - II a. Chr.

120 Berecki 2008, Pl. 14/5, 25/11.

121 Crișan 1978, pl. 93/6, 9.

122 Nemeti 1989, p. 86, fig. 10, M 146/6. Nemeti 1992, p. 59, fig. 1, M 8/8.

123 Crișane et colab 1995, fig. 1/2. Materialele descoperite la Pruniș au fost datate din sec. III a. Chr. și până la jumătatea sec. II a. Chr.

Alba¹²⁴ - Pl. VII/6, 24) sau tăiată drept (Morești¹²⁵ - Pl. VII/2, 29; Panic¹²⁶ - Pl. VII/5, 18; Pruniș¹²⁷; Zalău¹²⁸ - Pl. VII/19), fundul fiind prevăzut uneori cu un inel¹²⁹. Decorul este realizat mai ales în relief, constând din butoni (Florești¹³⁰ - Pl. VII/11; Morești¹³¹ - Pl. VII/10; Sângeorgiu de Mureș¹³² - Pl. VII/15) și nervuri verticale (Zalău¹³³ - Pl. VII/26) sau oblice¹³⁴.

În afara exemplarelor invazate, s-au descoperit și străchini cu profilul frânt dar care se termină drept înspre buză (Ciumești¹³⁵ - Pl. VII/14; Morești¹³⁶ - Pl. VII/4; Zalău¹³⁷ - Pl. VII/1) sau chiar ușor evazat (Morești¹³⁸ - Pl. VII/17, 20)¹³⁹.

Străchinile invazate apar în perioada târzie a primei epoci a fierului¹⁴⁰ având o perioadă îndelungată de folosință și fiind un element cert de tradiție locală. La unele exemplare se poate observa tendința de pierdere a invazării, partea superioară a vasului fiind dreaptă, majoritatea exemplarelor de acest fel datându-se pe parcursul sec. II a. Chr.

Mai multe detalii cronologice oferă ornamentele. Străchinile cu umărul canelat sunt întâlnite în perioada târzie a primei epoci a fierului precum și în primele etape ale celei de-a doua epoci a fierului, eventual până la începutul sec. II a. Chr.¹⁴¹. Prezența unor nervuri, oblice sau verticale, este un alt semn al apartenenței vasului la perioadele timpurii ale celei de-a doua epoci a fierului.

II.6.c. Strachina cu pereții ușor curbați

De multe ori diferența dintre acest tip de străchini și cele prezentat anterior este foarte mică¹⁴². Buza poate fi rotunjită dar și tăiată drept (Berea¹⁴³ - Pl. VIII/11, 22; Carei, jud. Satu Mare¹⁴⁴; Ciumești¹⁴⁵ - Pl. VIII/1, 7, 20, 21, 24, 27; Florești¹⁴⁶ - Pl. VIII/8, 31; Morești¹⁴⁷ - Pl. VIII/10)¹⁴⁸. O notă distinctă o fac străchinile cu pereții ușor

124 Ferencz, Ciută 2000, pl. XI/1, XXI/3. Descoperirile de la Seușa - *La Cărarea Morii* au fost datate pe parcursul sec. II a. Chr.

125 Horedt 1979, Abb. 16/7. Berecki 2008, Pl. 20/2, 27/5.

126 Pop, Pupeză 2006, pl. I, fig. 3/3, 9.

127 Crișane et colab 1995, fig. 1/5, 6.

128 Pop, Pupeză 2006, pl. III, fig. 2/3.

129 Analogii: Bordușani (Trohani 2006, pl. 99/27); Zimnicea (Alexandrescu 1980, C17M31, fig. 34/6; C17M41, fig. 23/17, 22); Cucorâni (Teodor 1975, pl. 21/5); Davideni, jud. Neamț (Babeș 1993, Taf. 23/20); Glăvănești (Babeș 1993, Taf. 27/15).

130 Pupeză 2008, pl. XVIII/2.

131 Horedt 1979, Abb. 15/1.

132 Berecki, Cioată 2010, pl. 9/6.

133 Pop, Pupeză 2006, pl. II, fig. 4/3.

134 Analogii: Coțofenii din Dos, jud. Dolj (Zirra et colab 1993, p. 146-147) și Murighiol, jud. Tulcea (Bujor 1957, p. 250) pentru perioada sec. IV - III a. Chr., sau Bunești, jud. Vaslui (Bazarciuc 1979, p. 35) și Iaz, jud. Caraș-Severin (Bona, Rogozea 1986, p. 439-441) pentru sec. III - II a. Chr.

135 Zirra 1980, pl. XXIII/3.

136 Horedt 1979, Abb. 20/35. Berecki 2008, Pl. 14/6.

137 Pop, Pupeză 2006, pl. II, fig. 3/2.

138 Horedt 1979, Abb. 20/34. Berecki 2008, Pl. 27/4, 6.

139 Analogii: Bordușani (Trohani 2006, pl. 124/10, 126/4); Borniș, jud. Neamț (Teodor 1984, pl. 3/4); Botoșana (Teodor 1980, pl. 22/8); Davideni (Babeș 1993, Taf. 23/21); Zimnicea (Alexandrescu 1980, C10M112, fig. 23/24, 34/15; C19M2, fig. 33/30).

140 Vulpe 1967, p. 38, fig. 13/2.

141 Gumă 1993, p. 240, pl. CIV/20, CV/15. Crișan 1969, p. 60-61.

142 Teodor 1967, p. 37. Crișan 1969, p. 114 - 116. Moscalu 1983, 72-74.

143 Zirra 1980, pl. XLVIII/7, 10.

144 Nemeti 1982, pl. XLVII/10; XLVIII/2. Descoperirile de la Carei - *Bobald IV* au fost datate în a doua jumătate a sec. III a. Chr. și pe parcursul sec. II a. Chr.

145 Zirra 1980, pl. IX/22; pl. XXII/6; pl. XXXV/2, 4; pl. XLII/2, 5.

146 Pupeză 2008, pl. XXIII/5.

147 Horedt 1979, Abb. 16/9.

148 Analogii: Borniș (Teodor 1984, pl. 3/7, 8); Ciurea (Babeș 1993, Taf. 30/24); Davideni (Babeș 1993, Taf. 23/22, 23).

rotunjiți care se termină aproape drept în apropierea buzei, unele dintre ele având un profil asemănător celor tronconice (Berea¹⁴⁹ – Pl. VIII/26, 29; Bistrița, jud. Bistrița-Năsăud¹⁵⁰; Galații Bistriței¹⁵¹; Ilișua¹⁵² – Pl. VIII/25; Lechința de Mureș, jud. Mureș¹⁵³ – Pl. VIII/4; Morești¹⁵⁴ – Pl. VIII/10; Pecica¹⁵⁵ – Pl. VIII/17; Pișcolt¹⁵⁶ – Pl. VIII/30; Zalău¹⁵⁷ – Pl. VIII/14, 19)¹⁵⁸.

Ca și în cazul străchinilor tronconice, la unele exemplare se poate observa o lățire a buzei pe orizontală, chiar luând forma literei T (Berea¹⁵⁹ – Pl. VIII/23; Ciumești¹⁶⁰ – Pl. VIII/18; Florești¹⁶¹ – Pl. VIII/2; Lancrăm¹⁶² – Pl. VIII/9; Moigrad¹⁶³ – Pl. VIII/12, 16; Sângeorgiu de Mureș¹⁶⁴ – Pl. VIII/6; Zalău¹⁶⁵ – Pl. VIII/3). Sunt decorate cu caneluri, alveole sau butoni (Zalău¹⁶⁶ – Pl. VIII/13, 28)¹⁶⁷. Foarte rar ornamentele sunt realizate prin lustruire, în interiorul sau în exteriorul vasului (Ciumești¹⁶⁸ – Pl. VIII/5).

Ca și străchinile cu buza invazată, cele cu pereții ușor curbați își găsesc analogii în prima epocă a fierului¹⁶⁹. Exemplarele decorate cu caneluri, butoni sau care au buza alveolată sunt date în aceleași intervale cronologice ca și cele cu buza invazată cu ornamente identice.

II.6.d. Strachina cu umăr reliefat și buza evazată

Este tipul de strachină cel mai apropiat ca și formă de cupele fructierelor, fiind foarte ușor de confundat cu acestea atunci când partea inferioară lipsește¹⁷⁰. Plasarea umărului mai departe de buza vasului face ca partea superioară să fie arcuită în exterior (Ciumești¹⁷¹ – Pl. VI/17, 26; Moigrad¹⁷² – Pl. VI/13; Morești¹⁷³ – Pl. VI/2, 3, 7, 10, 14, 22; Pișcolt¹⁷⁴ – Pl. VI/18; Sf. Gheorghe¹⁷⁵ – Pl. VI/1; Tilișca¹⁷⁶ – Pl. VI/21, Valea lui Mihai, jud. Bihor¹⁷⁷ –

149 Zirra 1980, pl. XLVI/5, pl. XLIX/1.

150 Dănilă 1964, fig. 3/3. Locuința descoperită la Bistrița – *Podirei* a fost dată larg în sec. III – II a. Chr.

151 Crișan 1966, fig. 27/3.

152 Gaiu 2000, pl. 4/17.

153 Protase et colab 1988, pl. 9/6. Descoperirile de la Lechința de Mureș – *Săliște* au fost date pe parcursul sec. III – II a. Chr.

154 Horedt 1979, Abb. 20/31.

155 Crișan 1978, pl. 93/5.

156 Nemeti 1989, p. 86, fig. 10, M 146/5.

157 Pop, Pupeză 2006, pl. II, fig. 3/1, 4/1.

158 Analogii: Botoșana (Teodor 1975, pl. 22/3); Brad (Ursachi 1995 a, pl. 60/17); Ciurea (Teodor 1987, pl. 13/3, 7; Babeș 1993, Taf. 30/22, 23); 416/5 – Lozna (Teodor 1992, pl. 11/3); Pleașov (Preda 1986, pl. 18/1).

159 Zirra 1980, pl. XLVI/3.

160 Zirra 1980, pl. XXX/13.

161 Pupeză 2008, pl. VII/1.

162 Popa, Totoianu 2000, Pl. VI/22. Încadrarea cronologică a descoperirilor de la Lancrăm - *Glod* este dificilă, materialele timpurii coexistând cu cele târzii (sec. IV a. Chr. – sec. II a. Chr.).

163 Pop, Matei 2001, pl. 5/4, 5.

164 Berecki, Cioată 2010, pl. 16/9.

165 Pop, Pupeză 2006, pl. III, fig. 3/5.

166 Pop, Pupeză 2006, pl. II, fig. 3/4, 6.

167 Analogii: Zimnicea (Alexandrescu 1980, C2M22, fig. 24/17; C15, fig. 24/9).

168 Zirra 1980, pl. XLII/7.

169 Moscalu 1983, p. 72-74.

170 Teodor 1967, p. 37. Crișan 1969, p. 114 – 116. Moscalu 1983, p. 77-78.

171 Zirra 1967, pl. 26, M 5/II, M 35/IV.

172 Pop, Matei 2001, pl. 5/3.

173 Berecki 2008, pl. 21/1, 5, 6; 41/1, 2; 47/8.

174 Nemeti 1987, p. 61, pl. 10, M 199/3.

175 Crișan 2000, pl. 34/1.

176 Lupu 1989, pl. 6/7.

177 Crișan 1966, fig. 30/2.

Pl. VI/9)¹⁷⁸. În cazul în care umărul nu este foarte reliefat, strachina devine mai suplă, asemănătoare chiar cu cele tronconice sau cu pereții ușor curbați (Lechința de Mureș¹⁷⁹ – Pl. VI/6; Moigrad¹⁸⁰ – Pl. VI/25; Morești¹⁸¹ – Pl. VI/4). Scoaterea în evidență a fundului, de multe ori inelar, sau chiar prezența unui picior, nu fac decât să sporească asemănarea lor cu fructierele cu piciorul scurt.

Originea acestui tip este destul de greu de stabilit, probabil în prima epocă a fierului¹⁸². Cert este că a fost intens folosit din sec. III a. Chr. și până în prima jumătate a sec. I a. Chr. pentru ca apoi numărul lor să scadă simțitor.

II. 7. Strecurătoarea

Vasele din această categorie au ca principală caracteristică perforarea unei părți a corpului, însă prezența perforațiilor nu este neapărat un indiciu că toate acestea au fost folosite doar ca și strecurători.

II.7.a. Strecurătoarea propriu-zisă

Strecurătorile au forme tronconice, cu fundul plat, rotunjit sau aproape ascuțit (Morești¹⁸³ – Pl. IV/10; Pecica¹⁸⁴ – Pl. IV/6, 13; Sf. Gheorghe¹⁸⁵ – Pl. IV/16)¹⁸⁶. În general, gura lor este largă, cu buza rotunjită, răsfrântă în exterior. Pot avea o toartă sau, foarte rar, două. Sunt modelate mai ales cu mâna, dintr-o pastă fină, adesea fiind acoperite de un slip lustruit. Arderea a fost atât oxidantă cât și inoxidantă, în nuanțe de cărămiziu, cenușiu deschis și brun.

Erau folosite în gospodărie, la pregătirea hranei. Se pare că sunt legate și de păstorit, probabil pentru prepararea produselor lactate¹⁸⁷. Nu este exclusă folosirea lor în cult, în practicarea unor ritualuri care necesitau o curățire a lichidelor pentru libații¹⁸⁸.

Vase perforate se cunosc încă din neolitic, dar forma ca atare a vaselor din a doua epocă a fierului probabil își are origini mai apropiate, poate în epoca bronzului sau în prima epocă a fierului¹⁸⁹.

Singura diferențiere de natură cronologică s-a făcut pe baza tehnicii de realizare, majoritatea strecurătorilor lucrate cu mâna fiind datate pe parcursul sec. II a. Chr. și la începutul celui următor. Ulterior, se presupune că au fost înlocuite de cele lucrate la roată¹⁹⁰. Nu este exclus ca un astfel de fenomen să fi avut loc, însă s-au descoperit și exemplare mai târzii¹⁹¹. Analizând doar descoperirile din complexe închise, se poate observa că nici un exemplar nu este mai timpuriu de mijlocul sec. II a. Chr.¹⁹². Totodată, nici un astfel de vas nu apare în morminte.

178 Analogii: Brad (Ursachi 1995 a, pl. 58/2, 3); Bordușani (Trohani 2006, 97/15, 99/28); Ciurea (Teodor 1987, fig. 8/4. Babeș 1993, Taf. 30/29); Cucorăni (Teodor 1975, pl. 33/9. Babeș 1993, Taf. 21/46, 55, 56); Gropșani (Popilian, Nica 1998, pl. 38/1, 39/3, 44/2); Vlădiceasca (Trohani 1976, pl. 18/5, 7); Zimnicea (Alexandrescu 1980, C10M115, fig. 23/21; C18M31, fig. 34/2).

179 Protase et colab 1988, pl. 9/4.

180 Pop, Matei 2001, pl. 4/6.

181 Berecki 2008, pl. 27/3.

182 Crișan 1969, p. 116.

183 Berecki 2008, pl. 35/6.

184 Crișan 1969, Pl. 73/3, 5.

185 Crișan 2000, pl. 38/1.

186 Analogii: Bordușani (Trohani 2006, pl. 42/3); Gropșani (Popilian, Nica 1998, pl. 42/2); Popești (Trohani 1997, pl. 35/4); Vlădiceasca (Trohani 1976, pl. 19/2).

187 Crișan 1969, p. 171.

188 Ursachi 1995 a, p. 183.

189 Crișan 1969, p. 135. E. Moscalu a căutat o serie de analogii în formele grecești fără a găsi legături concludente (Moscalu 1983, p. 145).

190 Crișan 1969, p. 135.

191 La Sighișoara o strecurătoare lucrată cu mâna, de tipul celor amintite mai sus, a fost descoperită într-un complex datat sec. I a. Chr. – jumătatea sec. I p. Chr. (Andrițoiu, Rustoiu 1997, p. 90).

192 La jumătatea sec. II a. Chr. este data exemplarul cu două torți de la Chirnogi (Trohani 1975, pl. 10/4), iar cele de la Popești (Trohani 1997, pl. 35/4) și Vlădiceasca (Trohani 1976, pl. 19/2) se încadrează în a doua jumătate a aceluiași secol.

Geografic, pentru această perioadă, se poate observa o slabă prezență a stecurătorilor în spațiul est carpatic sau în teritoriile intracarpătice de la nord de Mureș.

II.7.b. Vase cu perforații

Nu este vorba de o categorie unitară de vase, ci de o trăsătură comună a unor tipuri diverse: perforațiile pe suprafața corpului. Utilitatea acestor vase a fost probabil asemănătoare cu a stecurătorilor amintite mai sus. Câteva exemplare lucrate cu mâna sunt tronconice, cu fundul drept (Ilișua¹⁹³ - Pl. IV/9, Zalău¹⁹⁴ - Pl. IV/8), alte însă sunt bombate (Aiud, jud. Alba¹⁹⁵ - Pl. IV/12; Bistrița¹⁹⁶; Sighișoara¹⁹⁷)¹⁹⁸.

Numărul exemplarelor fiind mic, nu se pot face prea multe precizări cronologice. Cele tronconice par mai timpurii, fiind apropiate ca și formă de vasele cu perforații din prima epocă a fierului.

II. 8. Vasul bitronconic

Vasele din această categorie au corpul bitronconic, de obicei cu partea superioară mai mică decât cea inferioară, gura largă, buza evazată și fundul drept (Blandiana¹⁹⁹ - Pl. IX/8)²⁰⁰. Unele exemplare au pereții rotunjiți (Ciumești²⁰¹; Pecica²⁰² - Pl. IX/13), pierzându-și bitronconismul, iar altele au un gât cilindric pronunțat (Tilișca²⁰³ - Pl. IX/9, 14; Orosfaia²⁰⁴ - Pl. IX/5). Marea majoritate sunt lucrate cu mâna. Puține fragmente pot fi atribuite cu certitudine acestui tip de vas, fiind nevoie de un profil întreg pentru o reconstituire exactă (Ciumești²⁰⁵ - Pl. IX/3, 4; Morești²⁰⁶ - Pl. IX/10, 12; Pecica²⁰⁷ - Pl. IX/6, 7; Slimnic²⁰⁸ - Pl. IX/2, 15; Zalău²⁰⁹ - Pl. IX/1, 16). Nu este exclus ca multe dintre fragmentele descoperite, mai ales cele provenind de la vase de dimensiuni medii și mijlocii, cu buza evazată, să fi aparținut de fapt unor vase borcan.

În general, sunt decorate cu proeminente-apucători dispuse în zona de maximă curbură (Apahida²¹⁰ - Pl. IX/18; Fântânele²¹¹; Pruniș²¹²) și rar cu brâu alveolar (Pecica²¹³ - Pl. IX/17) sau alveole (Ilișua²¹⁴ - Pl. IX/11). Alte ornamente constau din benzi semilunare (Tilișca - Pl. IX/9), semicirculare sau de forma literei V²¹⁵.

193 Gaiu 2000, fig. 3/11.

194 Pop, Pupeză 2006, pl. III, fig. 2/2.

195 Ferencz 2007, pl. 19/5.

196 Dănilă 1964, fig. 3/1.

197 Andrițoiu, Rustoiu 1997, fig. 47/7.

198 Analogii: Ciolăneștii din Deal (Petrescu-Dâmbovița, Sanie 1972, pl. 15/1); Piscul Crăsani, jud. Ialomița (Conovici 1994, fig. 2/7-9); Vlădiceasca (Trohani 1976, pl. 10/8).

199 Ciugudean 1980, pl. 1/5.

200 Analogii: Brad (Ursachi 1995 a, pl. 51/6); Ciolăneștii din Deal (Petrescu-Dâmbovița 1974, fig. 1/1, 2); Ciurea (Teodor 1987, fig. 8/1); Glăvănești (Babeș 1993, Taf. 28/8); Gropșani (Popilian, Nica 1998, pl. 46/3); Vlădiceasca (Trohani 1976, pl. 10/6).

201 Crișan 1966, fig. 13/10.

202 Crișan 1978, pl. 44/2.

203 Lupu 1989, fig. 6/1, 4.

204 Vaida 2000, fig. 8, G6.

205 Crișan 1966, pl. 17/2. Zirra 1980, pl. XXXV/11.

206 Berecki 2008, Pl. 32/5, 40/5.

207 Crișan 1978, pl. 56/14, 60/4.

208 Glodariu 1981, pl. 42/3, 43/12.

209 Pop, Pupeză 2006, pl. II, fig. 2/1, 6, 7.

210 Crișan 1971, pl. IX/1, X/1.

211 Vaida 2008, pl. V/2.

212 Crișane et colab 1995, fig. 2/1.

213 Crișan 1978, pl. 66/1.

214 Gaiu 2000, fig. 7/4.

215 Analogii: Glăvănești (Babeș 1993, pl. 28/8); Vlădiceasca (Trohani 1976, pl. 11/10); Zimnicea (Alexandrescu 1980, C10M115, fig. 21/9; C10M55, fig. 20/5; C17M41, fig. 22/2).

Cele de mari dimensiuni au fost utilizate pe post de urne funerare sau ca vase de provizii, iar cele de mici dimensiuni au fost folosite în gospodărie. Originea vaselor bitronconice se află în prima epocă a fierului²¹⁶, forma ca atare fiind considerată specifică mai ales acestei epoci. Pentru perioada târzie de utilizare avem puține nuanțări cronologice sigure. Ca și aspect general, se poate observa o tendință de rotunjire a pereților precum și o reducere a dimensiunilor. După sec. II a. Chr. forma apare sporadic, probabil până la mijlocul sec. I a. Chr.²¹⁷.

II. 9. Vasul borcan

Alături de ceașca dacică, vasul borcan este cea mai frecventă formă ceramică descoperită în siturile dacogetice. Este amintit fie cu această denumire fie ca și borcan sau oală-borcan. În general, are gura largă, buza îngroșată și ușor răsfrântă în exterior. Pereții vasului sunt groși și se largesc spre partea superioară a vasului sau, îngustați în zona fundului, se largesc spre mijlocul său. Fundul este tăiat drept, uneori profilat sau bombat asemenea unui *umbo* de scut. Pasta din care sunt realizate este în general grosieră. Foarte rar sunt realizate la roată. Arderea este mai ales oxidantă, de cele mai multe ori neomogenă și incompletă. Predomină vasele negricioase sau cenușii urmate de cele galben-cărămizii sau roșietice. De puține ori se remarcă o culoare uniformă pe tot vasul, cauza fiind arderea incompletă în cuptor sau arderile din timpul șederii pe vatră.

Vasele-borcan au fost folosite la prepararea mâncării, cele de dimensiuni mici și mijlocii, sau la păstratul ei, cele de mari dimensiuni²¹⁸. S-au descoperit și numeroase exemplare în morminte, folosite fiind ca urne funerare sau ca și recipiente pentru ofrande²¹⁹.

II.9.a. Vasul cu profil aproape drept

Acest tip de vas este considerat a fi prototipul vasului borcan propriu-zis, originea sa aflându-se în prima epocă a fierului²²⁰. Cele din a doua epocă a fierului au gura largă, buza rotunjită și pereții foarte ușor arcuiți sau aproape drepți (Ciumești²²¹ - Pl. X/41; Florești²²² - Pl. X/29; Ilișua²²³ - Pl. X/28; Lancrăm²²⁴; Gligorești²²⁵; Panic²²⁶ - Pl. X/16, 24; Zalău²²⁷ - Pl. X/4, 12, 20). Fundul este tăiat drept, rareori reliefat sau cu inel.

Ornamentația vaselor este diversă. Cei mai des întâlniți sunt butonii, patrulateri (Ciumești²²⁸; Morești²²⁹), circulari (Bistrița²³⁰; Florești²³¹ - Pl. X/17, 19, 40; Lancrăm²³² - Pl. X/38; Panic²³³ - Pl. X/15; Zalău²³⁴ - Pl. X/7, 11) sau conici (Bistrița²³⁵; Florești²³⁶ - Pl. X/5, 23; Lancrăm²³⁷ - Pl. X/1; Lechința de

216 Moscalu 1983, p. 15.

217 Crișan 1969, p. 68-72, 108-113. Moscalu 1983, p. 15-31.

218 Iaroslavschi 1995, p. 51. Andrițoiu, Rustoiu 1997, p. 85.

219 Teodor 1995, p. 17. Sârbu 2003, *passim*.

220 Crișan 1969, p. 107. Moscalu 1983, p. 44-45.

221 Zirra 1980, pl. XXXIV/12.

222 Pupeză 2008, pl. X/8.

223 Gaiu 2000, fig. 4/5.

224 Popa, Totoianu 2000, pl. VI/7.

225 Ferencz 2007, pl. XIX/5.

226 Pop, Pupeză 2006, pl. I, fig. 2/1, 2.

227 Pop, Pupeză 2006, pl. II, fig. 2/2; pl. III, fig. 2/4, 3/1.

228 Zirra 1980, pl. XXX/4.

229 Berecki 2008, pl. 42/3.

230 Dănilă 1964, fig. 3/2.

231 Pupeză 2008, pl. V/4, 12; pl. XXI/11.

232 Popa, Totoianu 2000, pl. II/1.

233 Pop, Pupeză 2006, pl. I, fig. 2/6.

234 Pop, Pupeză 2006, pl. II, fig. 1/5; pl. III, fig. 5/4.

235 Dănilă 1964, fig. 3/5, 8.

236 Pupeză 2008, pl. XXI/7, 8.

237 Popa, Totoianu 2000, pl. I/4.

Mureș²³⁸ – Pl. X/9; Zalău²³⁹ – Pl. X/3), dispuși în partea superioară a vasului, uneori foarte aproape de buză (Pecica²⁴⁰; Zalău²⁴¹ – Pl. X/33)²⁴². Foarte rar proeminențele alungite nu sunt dispuse orizontal ci oblic (Morești²⁴³) sau chiar vertical (Morești²⁴⁴ – Pl. X/35).

Frecvent, alături de butoni sau chiar independent, apar alveole simple (Ciumești²⁴⁵ – Pl. X/8, Pecica²⁴⁶ – Pl. X/32; Pișcolt²⁴⁷ – Pl. X/34)²⁴⁸ sau brâuri alveolare (Berea²⁴⁹ – Pl. X/21; Florești²⁵⁰ – Pl. X/39; Morești²⁵¹ – Pl. X/2, 22, 26, 27, 30, 31; Panic²⁵² – Pl. X/10; Sângeorgiu de Mureș²⁵³; Zalău²⁵⁴ – Pl. X/6, 14, 18, 25, 38)²⁵⁵. Cel mai adesea brâul alveolar este plasat pe corpul vasului, dar uneori apare și pe buză sau imediat sub ea (Pecica²⁵⁶ – Pl. X/36). Nu lipsesc brăurile în relief, simple, asemănătoare unor benzi groase (Lechința de Mureș²⁵⁷ – Pl. X/37).

Cronologic, vasele cu profilul aproape drept nu depășesc limita sec. II a. Chr. fiind înlocuite de cele de tip borcan²⁵⁸.

II.9.b. Vasul cu pereții arcuiți

Atunci când arcuirea pereților este redusă, vasele din acest tip se pot confunda cu cele prezentate anterior. Totuși, având în vedere bombarea uneori evidentă a vasului, cele două tipuri se diferențiază. Gura vaselor se strâmtează o dată cu arcuirea pereților, pe lângă buzele rotunjite apar și cele tăiate drept, ușor invazate sau evazate (Bistrița²⁵⁹; Ilișua²⁶⁰ – Pl. XI/21; Lancrăm²⁶¹; Morești²⁶² – Pl. XI/28; Panic²⁶³ – Pl. XI/32; Seușa²⁶⁴). Prin bombarea corpului și evazarea accentuată a buzei, apar primele forme intermediare ale vasului borcan propriu-zis (Ciumești²⁶⁵ – Pl. XI/24). Unele exemplare de dimensiuni mici, capătă forma unor butoașe.

238 Protase et colab 1988, pl. 9/5.

239 Pop, Pupeză 2006, pl. II, fig. 1/2.

240 Crișan 1978, pl. 1/1.

241 Pop, Pupeză 2006, pl. II, fig. 1/3.

242 Analogii: Borniș (Teodor 1984, pl. 8/1); Gropșani (Popilian, Nica 1998, pl. 38/2, 39/4); Botoșana (Teodor 1980, pl. 17/6, 18/5, 21/1, 6); Ciurea (Teodor 1987, fig. 11/2); Cucorăni (Teodor 1975, pl. 23/7); Pleașov (Preda 1986, pl. 7/1-4); Poiana (Vulpe, Teodor 2003, fig. 152/1); Vlădiceasca (Trohani 1976, pl. 11/8).

243 Horedt 1979, Abb. 19/23. Berecki 2008, pl. 26/1.

244 Berecki 2008, Pl. 37/2.

245 Zirra 1980, pl. XXI/2.

246 Crișan 1978, pl. 1/5.

247 Nemeti 1989, p. 86, fig. 10, M 151/2.

248 Analogii: Botoșana (Teodor 1980, pl. 19/3); Ciurea (Teodor 1987, fig. 11/8. Babeș 1993, Taf. 30/10, 13); Cucorăni (Teodor 1975, pl. 23/7).

249 Zirra 1980, pl. XLV/5.

250 Pupeză 2008, pl. XIV/3.

251 Horedt 1979, Abb. 17/3. Berecki 2008, Pl. 10/1, 22/1, 26/6, 36/8, 38/2.

252 Pop, Pupeză 2006, pl. I, fig. 2/7.

253 Berecki, Cioată 2010, pl. 9/11.

254 Pop, Pupeză 2006, pl. II, fig. 1/1, 4, 6, fig. 2/7; pl. III, fig. 3/4.

255 Analogii: Botoșana (Teodor 1975, pl. 18/6); Ciurea (Teodor 1987, pl. 9/4, 6); Cucorăni (Teodor 1975, fig. 21/10); Grădiștea (Sârbu 1996, pl. 64/2); Gropșani (Popilian, Nica 1998, pl. 42/5, 50/3); Poiana (Vulpe, Teodor 2003, fig. 152/1).

256 Crișan 1978, pl. 2/8.

257 Protase et colab 1988, pl. 9/8.

258 Crișan 1969, p. 109. El stabilește ca punct final al acestui tip jumătatea sec. II a. Chr., dar s-au făcut descoperiri datate și la sfârșitul sec. II a. Chr. și începutul celui următor cum sunt cele de la Gropșani (Popilian, Nica 1998, pl. 50/3) sau Pleașov (Preda 1986, pl. 7/1-4).

259 Dănilă 1964, fig. 3/9.

260 Gaiu 2000, fig. 3/6.

261 Popa, Totoianu 2000, pl. IV/1.

262 Berecki 2008, pl. 14/4.

263 Pop, Pupeză 2006, pl. I, fig. 2/4.

264 Ferencz 2007, pl. LXVIII/3.

265 Zirra 1980, pl. XXX/16.

Vasele de mari dimensiuni, folosite pentru păstrarea hranei, intră în categoria vaselor sac sau clopot²⁶⁶. Gura largă a acestor vase are un diametru mai mare ca și fundul, ceea ce le aseamănă, până la un punct, cu un sac sau un clopot (Apahida²⁶⁷ - Pl. XI/35; Pișcolt²⁶⁸ - Pl. XI/38; Seușa²⁶⁹ - Pl. XI/36)²⁷⁰.

În general, motivele ornamentale sunt aceleași cu cele întâlnite pe vasele cu profil aproape drept. Pe vase apar butoni patrulateri (Ciumești²⁷¹; Morești²⁷²; Sângeorgiu de Mureș²⁷³), circulari (Ciumești²⁷⁴; Gligorești²⁷⁵; Pișcolt²⁷⁶ - Pl. XI/3, 37; Seușa²⁷⁷), conici (Carei²⁷⁸ - Pl. XI/9; Ciumești²⁷⁹ - Pl. XI/17; Ilișua²⁸⁰ - Pl. XI/33) sau proeminențe alungite (Aiud²⁸¹; Ciumești²⁸² - Pl. XI/8, 13, 26; Lancrăm²⁸³ - Pl. XI/19; Morești²⁸⁴; Sângeorgiu de Mureș²⁸⁵)²⁸⁶. Nu lipsește brâul alveolar plasat în partea superioară a corpului (Aiud²⁸⁷; Berea²⁸⁸ - Pl. XI/1, 4, 12, 34; Ciumești²⁸⁹ - Pl. XI/23; Gligorești²⁹⁰; Ilișua²⁹¹ - Pl. XI/16, 22, 25; Lechința de Mureș²⁹² - Pl. XI/5, 20; Morești²⁹³ - Pl. XI/7, 15, 28, 31; Seușa²⁹⁴; Sângeorgiu de Mureș²⁹⁵) uneori chiar pe buză (Morești²⁹⁶; Pecica²⁹⁷)²⁹⁸. Șirurile de alveole simple sunt dispuse tot în partea superioară a

266 Berciu 1957, p. 90. Teodor 1967, p. 27. Crișan 1969, p. 70-72. Moscalu 1983, p. 57-69.

267 Crișan 1971, pl. I/3, II/2.

268 Nemeti 1987, p. 58, fig. 7, M 141/2.

269 Ferencz, Ciută 2000, pl. XI/2.

270 Analogii: Bordoșani (Trohani 2006, pl. 96/4, 99/31); Glăvănești (Babeș 1993, Taf. 14/26, 27/4); Grădiștea (Sârbu 1996, pl. 64/1); Lozna (Teodor 1992, fig. 10); Zimnicea (Alexandrescu 1980, C2M2, fig. 19/1).

271 Zirra 1980, pl. XLI/2.

272 Berecki 2008, pl. 28/7, 8.

273 Berecki, Cioată 2010, pl. 20/17.

274 Zirra 1980, pl. XXI/8.

275 Ferencz 2007, pl. XXXVI/1, 6.

276 Nemeti 1987, p. 54, 61, fig. 6, M 139/8, fig. 10, M 202/7.

277 Ferencz, Ciută 2000, pl. XVI/5.

278 Nemeti 1982, pl. XLVIII/7.

279 Zirra 1980, pl. XI/11.

280 Gaiu 2000, fig. 7/5.

281 Ferencz 2007, pl. XIX/4.

282 Zirra 1980, pl. XXX/8, XLI/1, 5.

283 Popa, Totoianu 2000, pl. III/3.

284 Berecki 2008, pl. 18/4.

285 Berecki, Cioată 2010, pl. 10/6.

286 Analogii: Ciurea (Teodor 1987, pl. 11/2); Cucorăni (Babeș 1993, Taf. 21/49); Davideni (Babeș 1993, Taf. 23/26, 29); Grădiștea (Sârbu 1996, pl. 60/3, 61/2); Popești (Trohani 1997, fig. 42/5); Zimnicea (Alexandrescu 1980, C2M2, fig. 14/3; C10M61, fig. 14/2; C10M108, fig. 14/1; C19M2, fig. 14/7).

287 Ferencz 2007, pl. XIX/12.

288 Zirra 1980, pl. XLV/3, 8; XLVIII/1, 3.

289 Zirra 1980, pl. XXI/1.

290 Ferencz 2007, pl. XXX/3, 4; XXXVII/4, 5.

291 Gaiu 2000, fig. 3/3, 5/14, 7/3.

292 Protase et colab 1988, fig. 9/7, 8.

293 Horedt 1979, Abb. 15/8, 11, 13, 16/1, 5, 16, 18/4, 7. Berecki 2008, Pl. 9/4, 26/3, 40/3.

294 Ferencz, Ciută 2000, pl. XVI/9. Ferencz 2007, pl. LXVIII/2.

295 Berecki, Cioată 2010, pl. 14/1.

296 Berecki 2008, pl. 43/8.

297 Crișan 1987, pl. 3/5.

298 Analogii: Ciurea (Teodor 1987, pl. 11/9. Babeș 1993, Taf. 20/14); Davideni (Babeș 1993, Taf. 23/25, 27, 28); Grădiștea (Sârbu 1996, pl. 60/3); Gropșani (Popilian, Nica 1998, pl. 44/5, 46/2); Zimnicea (Alexandrescu 1980, C10M108, fig. 14/1).

vasului (Ciumești²⁹⁹ – Pl. XI/11, 18, 29; Gligorești³⁰⁰; Morești³⁰¹ – Pl. XI/27; Pișcolt³⁰² – Pl. XI/2). Foarte rar apare brăul simplu, asemănător unei benzi în relief (Berea³⁰³ – Pl. XI/6, Florești³⁰⁴ – Pl. XI/10) sau a literei U (Morești³⁰⁵, Pecica³⁰⁶ – Pl. XI/14)³⁰⁷. Ornamentele incizate au fost realizate sub forma unor zig-zaguri sau a unor linii simple, oblice ori verticale (Ciumești³⁰⁸ – Pl. XI/30)³⁰⁹, și foarte rar cu pieptenele³¹⁰.

Deși pare o formă mai evoluată decât cea anterioară, diferențieri cronologice exacte între cele două nu se pot face.

II.9.c. Vasul borcan propriu-zis

Forma standard, dacă o putem numi așa, are pereții arcuiți, buza ușor îngroșată și răsfrântă în exterior, fundul fiind drept. Nu au torți iar înălțimea lor depășește diametrul maxim³¹¹. Pornind de aici, unele exemplare pot avea buza mai evazată (Sighișoara³¹² – Pl. XII/4), chiar răsfrântă mult în exterior și teșită, o gură largă (Tilișca³¹³ – Pl. XII/2; Sf. Gheorghe³¹⁴ – Pl. XII/12) ori, din contră, una strâmtă (Slimnic³¹⁵ – Pl. XII/7). Corpul poate fi mai mult sau mai puțin bombat, totodată, modificându-se zona de amplasare a diametrului maxim, spre buză. În unele cazuri fundul este ușor reliefat, în exterior, sau bombat, în interior.

Gama ornamentelor de pe vasele borcan este foarte diversificată. Trebuie remarcat de la început faptul că, în general, ornamentele sunt aceleași care apar și pe vasele cu profilul aproape drept sau cu pereții ușor curbați. Butonii sunt de formă circulară (Ilișua³¹⁶ – Pl. XII/5, 9; Moigrad³¹⁷ – Pl. XII/11; Sângeorgiu de Mureș³¹⁸), uneori masivi, și mai rar patruleteri (Sf. Gheorghe – Pl. XII/12) ori conici (Ilișua – Pl. XII/6, Moigrad³¹⁹ – Pl. XII/10)³²⁰. Sunt frecvent alveolați (Sf. Gheorghe – Pl. XII/12; Sighișoara – Pl. XII/4; Slimnic³²¹ – Pl. XII/3, 8) și foarte rar crestați³²². Dispunerea butonilor s-a făcut fie în partea superioară a vasului, fie pe diametrul său maxim.

299 Zirra 1980, pl. XXI/4, XXX/5, XXXIV/1

300 Ferencz 2007, pl. XXX/2.

301 Horedt 1979, Abb. 18/5. Berecki 2008, Pl. 26/4.

302 Nemeti 1989, p. 86, fig. 10, M 151/3.

303 Zirra 1980, pl. XLVIII/5.

304 Pupeză 2008, pl. XXI/10.

305 Horedt 1979, Abb. 16/6.

306 Crișan 1978, pl. 3/3.

307 Analogii: Gropșani (Popilian, Nica 1998, pl. 46/4); Poiana (Vulpe, Teodor 2003, fig. 152/6); Popești (Trohani 1997, fig. 23/7); Vlădiceasca (Trohani 1976, pl. 10/5).

308 Zirra 1980, pl. XXI/3.

309 Analogii: Cucorâni (Babeș 1993, Taf. 21/41, 42); Gropșani (Popilian, Nica 1998, pl. 46/6); Poiana (Vulpe, Teodor 2003, fig. 152/8); Popești (Trohani 1997, fig. 42/5).

310 Analogii: Cucorâni (Teodor 1975, fig. 27/4); Grădiștea (Sârbu 1996, pl. 19/1, 58/2).

311 Glodariu, Iaroslavschi, Florea et ali 1998, p. 211.

312 Andrițoiu, Rustoiu 1997, pl. 47/9.

313 Lupu 1989, pl. 7/1.

314 Crișan 2000, pl. 23/8.

315 Glodariu 1981, pl. 43/13.

316 Gaiu 2000, fig. 5/15.

317 Pop, Matei 2001, fig. 3/7.

318 Berecki, Cioată 2010, pl. 17/1, 2.

319 Pop, Matei 2001, fig. 3/4.

320 Analogii: Bordușani (Trohani 2006, pl. 38/1, 40/30, 52/5, 53/2, 4); Grădiștea (Sârbu 1996, pl. 19/3, 58/3); Gropșani (Popilian, Nica 1998, pl. 46/1, 3); Popești (Trohani 1997, pl. 25/6); Lozna (Teodor 1992, pl. 12/8, 11); Schela Cladovei (Boroneanț, Davidescu 1968, fig. 1, 3); Vlădiceasca (Trohani 1976, fig. 6/2); Zimnicea (Alexandrescu 1980, C17M1, fig. 14/15).

321 Glodariu 1981, pl. 42/19, 47/12.

322 Analogii: Pleașov (Preda 1986, pl. 11/7, 12/8); Gropșani (Popilian, Nica 1998, pl. 45/9).

Alături de butoni, pe vase apar brăuri alveolare sau simple șiruri de alveole. În general, dispuse drept sau în ghirlandă, brăurile sunt legate de butoni (Ilișua – Pl. XII/6, 9; Moigrad – Pl. XII/10; Morești³²³ – Pl. XII/1; Slimnic – Pl. XII/7)³²⁴. Sunt și cazuri în care brăurile reprezintă un decor separat uneori singurul al vasului. Ca și amplasament, brăurile pot ocupa orice zonă a vasului, inclusiv pe buză sau imediat sub ea. Uneori buza poate fi vălurită (Morești – Pl. XII/1).

Ornamentele incizate sunt mai puțin numeroase. Este vorba de linii simple, orizontale (Slimnic – Pl. XII/7), oblice, vălurite sau dispuse în zig-zag (Ilișua – Pl. XII/5)³²⁵. De remarcat plasarea unui astfel de decor chiar pe buza vasului (Slimnic – Pl. XII/7). O situație aparte o constituie inciziile realizate cu pieptenele, acoperind porțiuni mici sau aproape toată suprafața vasului (Slimnic – Pl. XII/3, 8)³²⁶. Decorul lustruit este foarte rar, iar brâul crestat lipsește din descoperiri.

Fără prea multe modificări de ordin general, vasul borcan va fi folosit până la cucerirea romană. Este principalul motiv pentru care clasificările făcute pe seama lui, de orice fel, au un grad ridicat de incertitudine.

Probabil, varianta cea mai timpurie se apropie ca formă de cea prezentată anterior, diferențiindu-se mai ales prin evazarea evidentă a buzei³²⁷. Astfel, putem include aici vasele cu pereții arcuiți, gâtul scurt și buza evazată, care au diametrul gurii mai mare decât al fundului³²⁸. Forma continuă să existe până la mijlocul sec. I a. Chr.

Urmărind evoluția generală a vasului, se observă o tendință de schimbare a raportului dintre înălțime și diametru, în favoarea celei dintâi, recipiente devenind mult mai suple³²⁹. Totuși, exemplarele cu corpul bombat continuă să fie folosite și pe parcursul sec. I a. Chr., chiar dacă mai rar. Totodată se poate observa o coborâre a amplasamentului butonilor și al brâului alveolar, dinspre buză spre mijlocul vasului³³⁰.

Chiar dacă nu aduc detalii cronologice semnificative, unele dintre ornamentele vaselor borcan pot reprezenta puncte de reper importante. Păstrarea proeminențelor mari, cilindrice sau conice, este un indicator al perioadelor mai timpurii. La fel stă situația și în cazul butonilor patrulateri care apar atât pe vasele cu profil aproape drept cât și pe cele de tip borcan. Cândva pe parcursul sec. I a. Chr., probabil în prima lui jumătate, dispar³³¹.

Geografic, se poate observa pentru spațiul intracarpatic, o mai frecventă apariție a vaselor cu profilul aproape drept sau ușor curbat decât a vaselor borcan propriu-zise. Situația se va schimba către sfârșitul sec. II a. Chr. când tipurile intermediare dispar. Pentru zona extracarpatică, se poate observa o coexistență mai îndelungată a formei finale cu cele intermediare.

III. Concluzii

Materialul ceramic care aparține perioadei de la sfârșitul sec. III a. Chr. până la începutul sec. I a. Chr. a fost realizat atât din pastă grosieră cât și din pastă fină. Din pastă grosieră au fost realizate recipiente pentru uzul comun, rezistente la foc și ușor de produs într-un simplu atelier de olărie prevăzut cu un cuptor rudimentar sau chiar în gropi (ceașca-opaiț, vasul-borcan). Arderea în aceste cazuri este inegală și incompletă, ca urmare miezul fragmentelor ceramice are o culoare cenușie cu nuanțe mergând până la negru, diferite de cele ale

323 Berecki 2008, pl. 40/6.

324 Analogii: Bordușani (Trohani 2006, pl. 38/1); Ciurea (Teodor 1987, fig. 10/3); Grădiștea (Sârbu 1996, pl. 60/2); Gropșani (Popilian, Nica 1998, pl. 46/3); Pleașov (Preda 1986, pl. 10/6, 12/8); Poiana (Vulpe, Teodor 2003, fig. 151/8; 152/3, 8; 158/3); Popești (Trohani 1997, pl. 24/1, 25/6); Schela Cladovei (Boroneanț, Davidescu 1968, fig. 1); Zimnicea (Alexandrescu 1980, C17M1, fig. 14/15).

325 Analogii: Bordușani (Trohani 2006, pl. 123/1); Botoșana (Teodor 1980, fig. 20/2); Chirnogi (Trohani 1975, pl. 10/2, 5); Vlădiceasca (Trohani 1976, pl. 5/2); Poiana (Vulpe, Teodor 2003, fig. 152/4); Schela Cladovei (Boroneanț, Davidescu 1968, fig. 3).

326 Analogii: Botoșana (Teodor 1980, fig. 18/2); Grădiștea (Sârbu 1996, pl. 58/4); Pleașov (Preda 1986, pl. 11/7).

327 La Schela Cladovei, într-un context bine datat în prima jumătate a sec. II a. Chr., vasul borcan apare deja cu toate trăsăturile lui definitorii (Boroneanț, Davidescu 1968, p. 258-259, fig. 1).

328 Ursachi 1995 a, p. 161.

329 Crișan 1969, p. 162-163.

330 Crișan 1969, p. 107-108. Trohani 1999, p. 71.

331 Crișan 1969, p. 142.

vasului propriu-zis. Culoarea vaselor confecționate din pastă grosieră nu este întotdeauna unitară, unele părți pot avea nuanțe sau chiar culori diferite, fapt ce se datorează atât procedului de ardere cât și îndelungatei folosiri la foc deschis, pe vetre.

Pentru anumite vase, pasta a fost aleasă cu o mai mare grijă (câni, fructiere, străchini). Arderea, la temperaturi ridicate, este omogenă, fără a fi întotdeauna completă. Urmele de ardere secundare sunt mult mai rare, vasele aparținând categoriei ceramicii fine, fiind folosite la păstratul sau servitul mesei. Tipurile și formele acestei categorii, uneori lustruite, vor fi realizate și la roată. Pentru vasele realizate din pastă fină se observă o preponderență a arderii inoxidante, în culori închise (brun, brun-cărmiziu, cenușiu), în timp ce pentru ceramica grosieră culorile variază de la cele mai deschise (cărmiziu, gălbui, chiar portocaliu) la cele mai închise (brun, brun-cărmiziu, maroniu).

Vasele au fost realizate fie cu mâna, fie la roată. Indiferent de tip, ardere sau pastă, vasele lucrate cu mâna le depășesc net pe cele lucrate la roată³³². În interiorul arcului carpatic, pentru sfârșitul sec. III a. Chr. și prima jumătate a sec. II a. Chr., cele mai frecvente tipuri ceramice realizate la roată sunt de tradiție celtică (castroane, vase de tip situla sau „Lisenflachen”), cele de tradiție locală, cu origini în prima epocă a fierului, fiind mai rare (câni bitronconice, străchini)³³³. Numărul lor este mai mare în prima parte a prezenței celtice (a doua jumătate a sec. IV – prima jumătate a sec. III a. Chr.) decât în ultima parte (a doua jumătate a sec. III – prima jumătate a sec. II a. Chr.)³³⁴. Situația se datorează faptului că, în etapa timpurie a prezenței celtice, în zonă se resimt încă influențele grupului Sanislău - Nir din prima epocă a fierului, în cadrul căruia s-au descoperit vase lucrate la roată³³⁵. De remarcat că, cele mai multe descoperiri de fragmente ceramice locale lucrate la roată provin din vestul și nord-vestul spațiului intracarpatic, acolo unde influența acestui grup din prima epocă a fierului s-a resimțit mai puternic, în timp ce în restul spațiului intracarpatic descoperirile sunt mai rare. O dată cu diluarea acestor influențe după sec. III a. Chr., scade și numărul vaselor lucrate la roată. Se pare că populația autohtonă nu a adoptat tehnica la roată de la noii veniți, nevoia de astfel de produse fiind suplinită probabil de meșterii celți și de produsele celtice³³⁶.

Situația se schimbă o dată cu dispariția celților din spațiul intracarpatic, după mijlocul sec. II a. Chr.³³⁷. Vaselor de tradiție locală realizate la roată sunt mai numeroase, pe lângă tipurile tradiționale (câni bitronconice, străchini) apărând și unele noi (fructiere, strecurători). Chiar dacă se observă o creștere a intensității folosirii tehnicii la roată în a doua jumătate a sec. II a. Chr.³³⁸, abia din debutul sec. I a. Chr. proporția se modifică simțitor dar fără ca vasele lucrate la roată să le depășească pe cele confecționate cu mâna.

Dintre formele ceramice, realizate la roată sau confecționate cu mâna, nici una nu este specifică doar perioadei noastre de studiu, semn caracteristic al unei epoci de tranziție. Unele tipuri nu vor mai continua după mijlocul sec. I a. Chr. (ceașca cu toarta supraînălțată, vasul cu pereții aproape drepecți sau ușor curbați, strachina invazată, vasul bitronconic sau cu gât cilindric). Alte tipuri noi, care apar la sfârșitul sec. III a. Chr. și pe parcursul sec. II a. Chr., se vor perpetua în perioadele următoare (ceașca-opaiț, fructiera, vasul borcan).

Geografic se pot face doar câteva precizări generale în privința răspândirii unui tip sau altul. Cănille și vasele cu gât cilindric sunt puține în spațiul intracarpatic, descoperirile fiind plasate în special la sud de

332 Fragmentele lucrate cu mâna reprezintă circa 67% la Ciumești (Zirra 1980, p. 43-58; s-a luat în considerare doar materialul din bordeie) și 68% la Morești (Berecki 2008, p. 41).

333 Proporțiile exacte lipsesc din majoritatea siturilor cunoscute. La Florești din inventarul bogat a patru complexe de locuit, doar un singur fragment provenea de la un vas cu pereții ușor rotunjiți de tradiție locală care fusese confecționat la roată.

334 Situația este bine documentată la Pișcolt (Nemeti 1989, p. 112). De notat că, în general, vasele lucrate cu mâna de tradiție locală se reduc simțitor în ultima perioadă a necropolei (Nemeti 1992, p. 108).

335 Zirra 1980, p. 75-78. Nemeti 2010, p. 185.

336 Crișan 1966, p. 42. Influențele dintre autohtoni și alogeni au fost reciproce. Dincolo de influențele locale în ceramica celtică (Zirra 1975, p. p. 47-63), se pare că în atelierele celtice s-a produs și ceramică de tradiție din prima epocă a fierului (Nemeti 2010, p. 185).

337 De notat că siturile din care provine materialul sunt diferite pentru sfârșitul sec. III – jumătatea sec. II a. Chr. (Berea, Ciumești, Florești, Morești, Pișcolt) și jumătatea sec. II a. Chr. – începutul sec. I a. Chr. (Pecica, Slimnic, Sighișoara, Sângeorgiu de Mureș).

338 Fragmentele lucrate cu roata reprezintă 23 % din totalul de fragmente descoperite la Sângeorgiu de Mureș (Berecki, Cioată 2010, p. 353).

Mureș. La fel stă situația și în cazul descoperirilor timpurii de cești dacice sau strecurători. Se poate ca unele dintre aceste tipuri să apară în interiorul arcului carpatic ca urmare a influențelor venite de la sud sau est de Carpați.

Uniformizarea civilizație materiale din bazinul carpatic, fenomen pus în legătură cu transformările survenite la sfârșitul sec. II a. Chr. și la începutul sec. I a. Chr., își are rădăcini în această epocă de tranziție începută la jumătatea sec. III a. Chr., în care tipuri ceramice similare au fost descoperite în teritorii aflate la distanțe relativ mari. Dispariția celților din spațiul intracarpatic în a doua jumătate a sec. II a. Chr. urmată de ridicarea dacilor, are un ecou și în descoperirile ceramice. Perioada ca atare reprezintă un punct de turnură, vizibil în redistribuirea geografică a siturilor importante din spațiul intracarpatic cât și în apariția/dispariția unor tipuri de vase, motive ornamentale, modalități de ardere sau tehnici de realizare.

The Daco-Getian pottery inside the Carpathian Basin (end of the 3rd century BC – beginning of the 1st century BC) (Abstract)

The period from late 3rd century BC to the early 1st century BC is a real *dark age* of the Daco-Getian history, an era of transition from the *golden age of Getian aristocracy* (5th – 3rd centuries BC) to the *silver kingdom of the Dacians* (1st century BC – 1st century AD). Although sites with archaeological discoveries not missing (Pl. I), the relevant pottery material for general chronology and typology is missing. Among pottery types are double truncated con cups (Pl. II, III), small cups (Pl. IV/1-5, 7), simple cups ((Pl. IV/11, 14, 15), strainers ((Pl. IV/6, 8-10, 12, 13, 16), bowls (Pl. VI-VIII), fruit bowls (Pl. V), double truncated vessels (Pl. IX) and jars (Pl. X-XII). The vessels were made both by hand and wheel, with fine or coarse paste. Among the ceramic forms mentioned none is specified only to our study period. Some will not continue after the middle of the 1st century BC (the cup with handle raised, the bowl with invasion rim, the vessel with a cylindrical neck), other, new types that appear during the 2nd century BC, will continue to exist in the following periods (the dacian cup, the fruit bowl, the jar). Geographically, the vessels with cylindrical necks, the early dacian cup or strainers, are just a few inside the Carpathian Basin in these period.

Celtic disappearance from the Carpathian Basin in the late 2nd century BC, followed by the rising of the Dacians, has an echo in the pottery finds. The period represents a turning point, visible in the geographical redistribution of significant sites in the area and in the appearance/disappearance of certain types of vessels, ornamental motives, making techniques or burning technology.

VI. Bibliografie

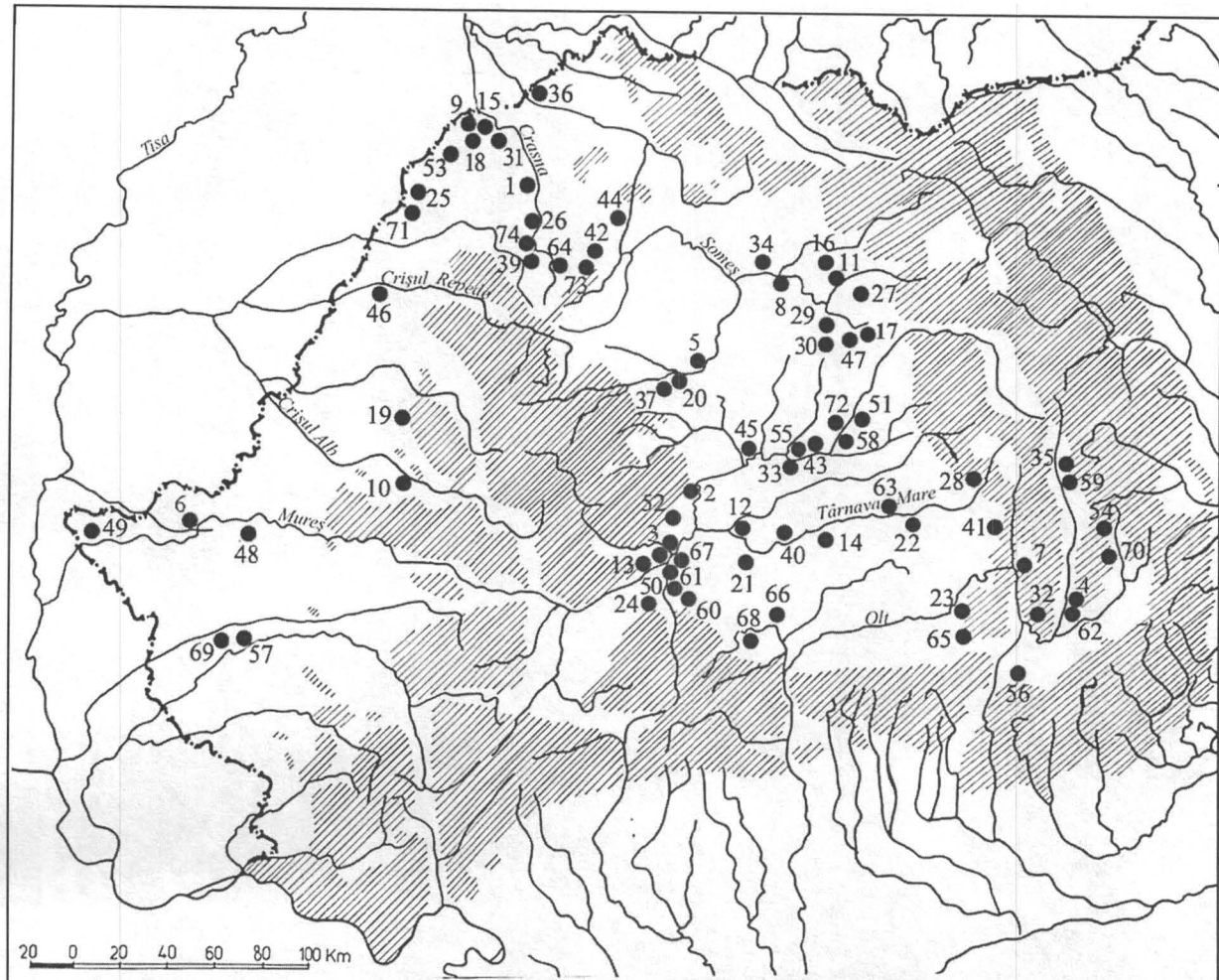
Alexandrescu 1980	Al. D. Alexandrescu, <i>La Nècropole gete de Zimnicea</i> , în <i>Dacia N.S.</i> , XXIV, 1980, p. 20-56.
Andrițoiu, Rustoiu 1997	I. Andrițoiu, A. Rustoiu, <i>Sighișoara-Wietenberg. Descoperirile preistorice și așezarea dacică</i> , București, 1997.
Babeș 1993	M. Babeș, <i>Die Poienești - Lukasevka – Kultur</i> , Bonn, 1993.
Bazarciuc 1979	V. V. Bazarciuc, <i>Date noi privind cultura geto-dacică în lumina recentelor cercetări arheologice în zona Hușilor</i> , în <i>Hierasus</i> , II, 1979, p. 33-36.
Berciu 1957	D. Berciu, <i>Șantierul arheologic Cernavoda (reg. Constanța, r. Medgidia)</i> , în <i>MCA</i> , III, 1957, p. 83-92.
Berecki 2008	S. Berecki, <i>The Latène settlement from Morești</i> , Cluj-Napoca, 2008.
Berecki, Cioată 2010	S. Berecki, D. Cioată, <i>An Iron Age Homestead from Sângeorgiu de Mureș, Mureș County, Transylvania</i> , în S. Berecki (ed.), <i>Iron Age Communities in the Carpathian Basin</i> , Cluj-Napoca, 2010, p. 349-382.
Bona, Rogozea 1986	P. Bona, R. Rogozea, <i>Necropola dacică de la Iaz</i> , în <i>AMN</i> , XXII-XXIII, 1985-1986, p. 349-451.
Boroneanț, Davidescu 1968	V. Boroneanț, M. Davidescu, <i>Două bordeie dacice de la Schela Cladovei, Turnu Severin</i> , în <i>Apulum</i> , VII/1, 1968, p. 253-259.
Bujor 1957	E. Bujor, <i>Săpăturile de salvare de la Murighiol</i> , în <i>MCA</i> , III, 1957, p. 247-255.

- Căpitanu 1987 V. Căpitanu, *Ceramica geto-dacică descoperită în dăva de la Răcătău*, în *Carpica* XVIII-XIX, 1987, p. 103-214.
- Ciugudean 1980 H. Ciugudean, *Mormântul dacic de la Blandiana*, în *AMN*, XVII, 1980, p. 425-432.
- Conovici 1994 N. Conovici, *Obiecte pentru cult și magie descoperite la Piscul Crăsani*, în *Pontica*, XXVII, 1994, p. 61-83.
- Crișan 1966 I. H. Crișan, *Materiale dacice din necropola și așezarea de la Ciumești și problema raporturilor dintre daci și celți în Transilvania*, Baia Mare, 1966.
- Crișan 1969 I. H. Crișan, *Ceramica daco-getică. Cu specială privire la Transilvania*, București, 1969.
- Crișan 1971 I. H. Crișan, *Necropola celtică de la Apahida*, în *AMN*, VIII, 1971, p. 37-70.
- Crișan 1978 I. H. Crișan, *Ziridava. Săpăturile de la „Șanțul Mare” din anii 1960, 1961, 1962, 1964*, Arad, 1978.
- Crișane et colab 1995 I. H. Crișan, A. Rustoiu, A. Palko, *Descoperiri celtice de la Pruniș (jud. Cluj)*, în *EN*, V, 1995, p. 27-46.
- Crișan 2000 Viorica Crișan, *Dacii din estul Transilvaniei*, Sf. Gheorghe, 2000.
- Dănilă 1964 S. Danila, *Săpături arheologice din 1962 de la Bistrița*, în *SCSMI*, I, 1964, p. 151-161.
- Ferencz , Ciută 2000 I. V. Ferencz, M. Ciută, *Finds from Seușa (Alba county) belongs to Middle Latène*, în C. Gaiu, A. Rustoiu (coord.), *Les celtes et les thraco-daces de l'est du bassin des Carpates*, Cluj-Napoca, 2000, p. 22-50.
- Ferencz 2007 I. V. Ferencz, *Celții de pe Mureșul Mijlociu*, Sibiu, 2007.
- Florea 1997 G. Florea, *Ceramica pictată*, în I. Andrițoiu, A. Rustoiu, *Sighișoara-Wietenberg. Descoperirile preistorice și așezarea dacică*, Buc., 1997, p. 91-97.
- Gaiu 2000 C. Gaiu, *Découvertes Latène a Ilișua, département de Bistrița-Năsăud*, în C. Gaiu, A. Rustoiu (coord.), *Les celtes et les thraco-daces de l'est du bassin des Carpates*, Cluj-Napoca, 2000, p. 189-200.
- Gogâltan 1996 Fl. Gogâltan, *Iluminatul în preistorie. O posibilă abordare*, în S. Mitu, Fl. Gogâltan (coord.), *Viață privată, mentalități colective și imaginar social în Transilvania*, Oradea - Cluj-Napoca, 1995-1996, p. 13-23.
- Glodariu 1981 I. Glodariu, *Așezări dacice și daco-romane la Slimnic*, București, 1981.
- Glodariu, Iaroslavschi, Florea et ali 1998 I. Glodariu, E. Iaroslavschi, G. Florea et ali, *Propuneri pentru un dicționar de termeni în arheologia celei de-a doua epoci a fierului*, în *Sargetia*, XXVII/1, p. 205-225.
- Gumă 1993 M. Gumă, *Civilizația primei epoci a fierului în sud-vestul României*, București, 1993.
- Horedt 1979 K. Horedt, *Morești. Grabungen in einer vor – und Fruschichtlichen siedlung in Siebenburgen*, București, 1979.
- Iaroslavschi 1995 E. Iaroslavschi, *Vase tradiționale de provizii în epoca Latène tardiv*, în *AM*, XVII, 1995.
- Lupu 1989 N. Lupu, *Tilișca. Așezările arheologice de pe Cățânaș*, București, 1989.
- Nemeti 1982 I. Nemeti, *Descoperiri arheologice din hotarul orașului Carei (jud. Satu Mare)*, în *StComSM*, V-VI, 1981-1982, p. 175-177.
- Nemeti 1987 I. Nemeti, *Necropola celtică de la Pișcolt. I*, în *TD*, VIII, 1987, p. 49-74.
- Nemeti 1988 I. Nemeti, *Unele aspecte ale evoluției ceramicii din a doua epocă a fierului în nord-vestul României (Latène B – C)*, în *SCIVA*, 39, 2, 1988, p. 87-112.
- Nemeti 1989 I. Nemeti, *Necropola celtică de la Pișcolt. II*, în *TD*, X, 1989, p. 75-114.
- Nemeti 1992 I. Nemeti, *Necropola celtică de la Pișcolt. III*, în *TD*, XIII, 1992, p. 59-112.
- Nemeti, Lako 1993 I. Nemeti, Eva Lako, *Noi descoperiri celtice în județul Sălaj*, în *AMP*, XXVII, 1993, p. 77-82.
- Nemeti 2010 I. Nemeti, *The problem of Hand-Made Pottery from La Tène (Celtic) Contexts in North-Western Romania*, în S. Berecki (ed.), *Iron Age Communities in the Carpathian Basin*, Cluj-Napoca, 2010, p. 181 – 215.
- Moga 1982 V. Moga, *Morminte dacice de incinerare la Teleac*, în *Apulum*, XX, 1982, 87-91.
- Moscalu 1983 E. Moscalu, *Ceramica thraco-getică*, București, 1983.
- Petică 1979 M. Petică, *Săpăturile arheologice de la Voivodeni (jud. Mureș)*, în *Marisia*, IX, 1979, p. 127-133.
- Petolescu 2000 Constantin C. Petolescu, *Dacia și Imperiul roman. De la Burebista și până la sfârșitul antichității*, București, 2000.
- Petrescu - Dâmbovița, Sanie 1972 M. Petrescu-Dâmbovița, S. Sanie, *Cercetări arheologice în așezarea geto-dacică de la Cilănești din Deal (jud. Teleorman)*, în *AM*, VII, 1972, p. 241-257.

- Petrescu - Dâmbovița 1974 M. Petrescu-Dâmbovița, *Descoperirea de vase dacice de la Ciolănești din Deal (jud. Teleorman)*, în H. Daicoviciu (ed), *In Memoriam Constantin Daicoviciu*, Cluj-Napoca, 1974, p. 285-300.
- Pop, Matei 2001 H. Pop, Al. V. Matei, *Măgura Moigradului – zonă sacră (sec. I î. Hr.) și așezare dacică fortificată (sec. I d. Hr.)*, în E. Iaroslavschi (coord.), *Studii de istorie antică. Omagiu profesorului Ioan Glodariu*, Cluj-Napoca, 2001, p. 253-277.
- Pop, Pupeză 2006 H. Pop, P. Pupeza, *Dacians and Celts in the Northwestern Romania*, în V. Sârbu, L. Vaida (coord.), *Thracians and Celts*, Cluj - Napoca, 2006, p. 183-212.
- Popa, Totoianu 2000 C. I. Popa, R. Totoianu, *Câteva probleme ale epocii Latene în lumina descoperirilor recente de la Lancrăm (or. Sebeș) – „Glod” (jud. Alba)*, în C. Gaiu, A. Rustoiu (coord.), *Les celtes et les thraco-daces de l'est du bassin des Carpates*, Cluj-Napoca, 2000, p. 51-134.
- Popilian, Nica 1998 G. Popilian, M. Nica, *Gropșani. Monografie arheologică*, București, 1998.
- Preda 1986 C. Preda, *Contribuții la cunoașterea civilizației geto-dacice. Așezarea de la Pleașov (jud. Teleorman)*, în TD, VII, 1-2, p. 74 – 98.
- Protase et colab 1988 D. Protase, V. Lazăr, M. Grozavu, *Săpăturile arheologice din anii 1983-1986 de la Lechința de Mureș (jud. Mureș)*, în *Apulum*, XXV, 1988, p. 181-205.
- Pupeză 2008 P. Pupeză, *Descoperiri din a doua epocă a fierului (sec. III – II a. Chr.) de la Polus Center (com. Florești, jud. Cluj)*, în *Revista Bistriței*, XXII, 2008, p. 27-72.
- Rustoiu, Comșa 2004 A. Rustoiu, Alexandra Comșa, *The Padea-Panagjurski Kolonii Group in Southwestern Transylvania. Archaeological, Historical and Paleo-Anthropological Remarks*, în A. Pescaru, I. V. Ferencz (ed.), *Daco-geții. 80 de ani de cercetări arheologice sistematice la cetățile dacice din Munții Orăștiei*, Deva, 2004, p. 267-276.
- Sârbu 1996 V. Sârbu, *Dava getică de la Grădiștea (jud. Brăila)*, Brăila, 1996.
- Sârbu, Florea 1997 V. Sârbu, G. Florea, *Imaginar și imagine în Dacia preromană*, Brăila, 1997.
- Sârbu 2003 V. Sârbu, *Arheologia funerară și sacrificiile: o terminologie unitară*, Brăila, 2003.
- Teodor 1967 S. Teodor, *Contribuții la cunoașterea ceramicii de sec. III – II î.e.n. din Moldova*, în *SCIVA*, 18, 1, 1967, p. 25-45.
- Teodor 1975 S. Teodor, *Săpăturile de la Cucorâni (jud. Botoșani)*, în *AM*, VIII, 1975, p. 124- 139.
- Teodor 1980 S. Teodor, *Așezarea de epocă Latene de la Botoșana*, în *SCIVA*, 31, 2, 1980, p. 181-227.
- Teodor 1987 S. Teodor, *Cercetările arheologice de la Ciurea, jud. Iași*, în *AM*, XI, 1987, p. 65-102.
- Teodor 1992 S. Teodor, *Cercetările arheologice de la Lozna - Hlibicioc, jud. Botoșani*, în *AM*, XV, 1992, p. 45-70.
- Teodor 1984 S. Teodor, *Descoperiri din epoca Latene în zona Neamțului*, în TD, V, 1984, p. 122-137.
- Teodor 1995 S. Teodor, *Decorul pe vasele borcan geto-dacice*, în *AM*, XVIII, 1995, p. 17-31.
- Trohani 1975 G. Trohani, *Săpături arheologice efectuate la Chirnovi în anii 1971-1972*, în *CAMNI*, I, 1975, p. 127-148.
- Trohani 1976 G. Trohani, *Săpăturile din așezarea geto-dacică de la Vlădiceasca*, în *CAMNI*, 2, 1976, p. 87-134.
- Trohani 1997 G. Trohani, *Așezarea de la Popești, jud. Giurgiu. Campaniile 1988 – 1991, Secțiunea II. Raport preliminar*, în *CAMNI*, X, 1997, p. 193-229.
- Trohani 1999 G. Trohani, *Ceramica geto-dacă din sec. II a. Chr – I p. Chr. din Câmpia Munteană*. Teză de doctorat, București, 1999.
- Trohani 2006 G. Trohani, *Locuirea getică din partea de nord a Popinei Bordușani (com. Bordușani, jud. Ialomița)*, Târgoviște, 2006.
- Turcu 1979 M. Turcu, *Geto-dacii din Câmpia Munteniei*, București, 1979.
- Ursachi 1995 a V. Ursachi, *Zargidava. Cetatea dacică de la Brad*, București, 1995.
- Ursachi 1995 b V. Ursachi, *Elemente decorative ale cănilor geto-dacice*, în *AM*, XVIII, 1995, p. 33-43.
- Vaida 2000 L. Vaida, *The Celtic Cemetery from Orosfaia (Bistrița-Năsăud County)*, în C. Gaiu, A. Rustoiu (coord.), *Les celtes et les thraco-daces de l'est du bassin des Carpates*, Cluj-Napoca, 2000, p. 135-159.
- Vaida 2008 D. L. Vaida, *Preliminary Considerations Regarding the Celtic Cemetery from Fântânele (the Point – La Gata)*, în V. Sîrbu, D. L. Vaida, *Funerary Practices of the Bronze and Iron Ages in Central and South-Eastern Europe*, Cluj-Napoca, 2008.
- Vulpe 1967 Al. Vulpe, *Necropola hallstattiană de la Ferigile*, București, 1967.
- Vulpe 1988 A. Vulpe, *Geto-dacii?*, în *CICSA*, 1-2, 1998, p. 2-12.

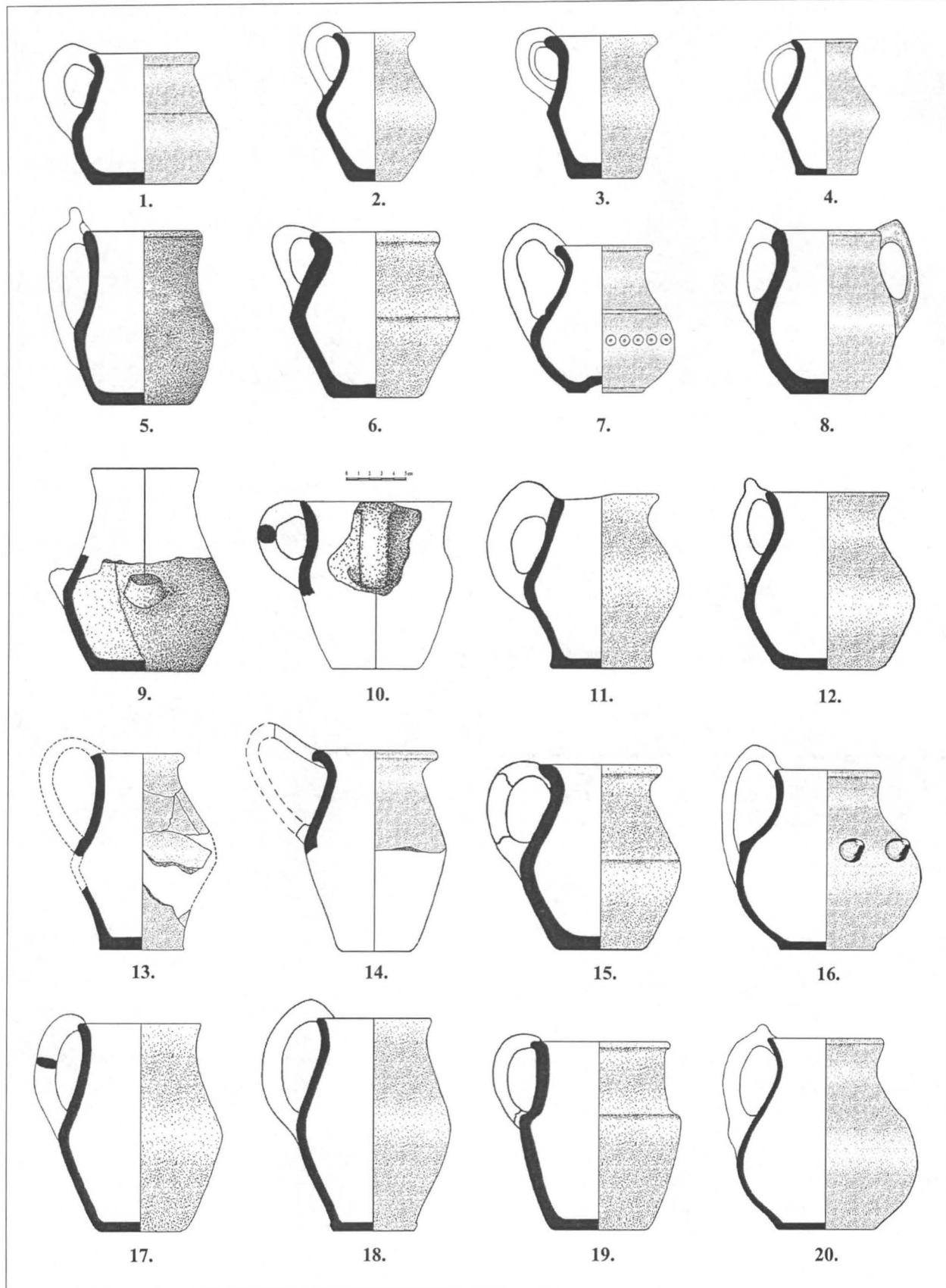
Vulpe, Teodor 2003	R. Vulpe, S. Teodor, <i>Piroboridava. Așezarea dacică de la Poiana</i> , București, 2003.
Zirra 1975	V. Zirra, <i>Influence des geto-daces set leurs voisins sur l'habitat celtique de Transilvanie</i> , în <i>Alba Regia</i> , XIV, 1975, p. 47-63.
Zirra 1967	V. Zirra, <i>Un cimitir celtic în nord-vestul României</i> , Baia Mare, 1967.
Zirra 1980	VI. Zirra, <i>Locuiri din a doua epocă a fierului în nord-vestul României. Așezarea contemporană cimitirului Latène de la Ciumești și habitatul indigen de la Berea (jud. Satu Mare)</i> , în <i>StComSM</i> , IV, 1980, p. 39-84.
Zirra et colab 1993	V. Zirra, N. Conovici, G. Trohani, P. Gherghe, P. Alexandrescu, Gh. Gâta, V. V. Zirra, <i>La station fortifiée de „Cetatea Jidovilor” (Cotofenii din Dos, dép. de Dolj)</i> , în <i>Dacia N. S.</i> , XXXVII, 1993, 79-157.

Planșele prelucrate după: Andrițoiu, Rustoiu 1997 (Pl. XII/4), Berecki 2008 (Pl. II/5, 9, 10; IV/10; V/26; VI/2-4, 7, 10, 14, 22; VII/2, 8, 21, 29; IX/10, 12; X/2, 22, 26, 27, 30, 31, 35; XI/7, 15, 27, 28, 31; XII/1), Berecki, Cioată 2010 (Pl. IV/2; V/10, 28; Pl. VII/4, 15, 17, 20; VIII/6), Ciugudean 1980 (Pl. IX/8), Crișan 1966 (VI/9; IX/18), Crișan 1969 (Pl. II/6, 19; III/8-11, 13; IV/4, 11, 14, 15), Crișan 1971 (Pl. II/18; XI/35), Crișan 1978 (Pl. II/12; III/1-5, 12, 14, 15; IV/5, 6; Pl. V/1, 11, 15-17, 22, 23, 25, 27; VI/8; VII/22, 32; VIII/17; IX/6, 7, 13, 17; X/32, 36; XI/14), Crișan et colab 1995 (Pl. VII/27), Crișan 2000 (Pl. II/3; III/7; IV/16; VI/1; XII/12), Ferencz , Ciută 2000 (Pl. VII/6, 24; XI/36), Ferencz 2007 (Pl. II/13; IV/12), Gaiu 2000 (Pl. IV/9; V/13; VIII/25; IX/11; X/28; XI/16, 21, 22, 25, 33; XII/5, 9), Glodariu 1981 (Pl. V/3, 7-9, 14, 18-21; IX/2, 15; XII/3, 7, 8), Horedt 1979 (Pl. VII/10; VIII/10), Lupu 1989 (Pl. II/16; III/14; VI/21; IX/9, 14; XII/2), Nemeti 1982 (Pl. XI/9), Nemeti 1987 (Pl. II/7, 8; IV/1, 7; VI/18; XI/3, 37, 38), Nemeti 1989 (Pl. II/1; VII/12; VIII/30; X/34; XI/2), Nemeti 1992 (Pl. II/16, 20; VII/23), Nemeti, Lako 1993 (Pl. II/11), Petică 1979 (Pl. II/17; VI/5), Pop, Matei 2001 (Pl. II/2; V/24, VI/13, 16, 25; VIII/12, 16; XII/10, 11), Pop, Pupeză 2006 (Pl. IV/8; V/4, 5; VI/11, 23, 27; VII/1, 5, 19, 26; VIII/3, 13, 14, 19, 28; IX/1, 16; X/3, 4, 6, 7, 10-12, 14-16, 18, 20, 24, 25, 33, 38; XI/32), Popa, Totoianu 2000 (Pl. VIII/9; X/1, 38; XI/19), Protase et colab 1988 (Pl. VI/6; VIII/4; X/9, 37; XI/5, 20), Pupeză 2008 (Pl. VI/12; VII/3, 9, 11, 13, 16, 25, 28, 30, 31; VIII/2, 8, 31; X/5, 17, 19, 29, 39, 40; XI/10), Vaida 2000 (Pl. IX/5), Zirra 1980 (Pl. IV/3; Pl. VI/15, 17, 19, 20, 24; VII/7, 14; VIII/1, 5, 7, 11, 18, 20-24, 26, 27, 29; IX/3, 4; X/8, 21, 41; XI/1, 4, 6, 8, 11, 12, 13, 17, 18, 23, 24, 26, 29, 30, 34).

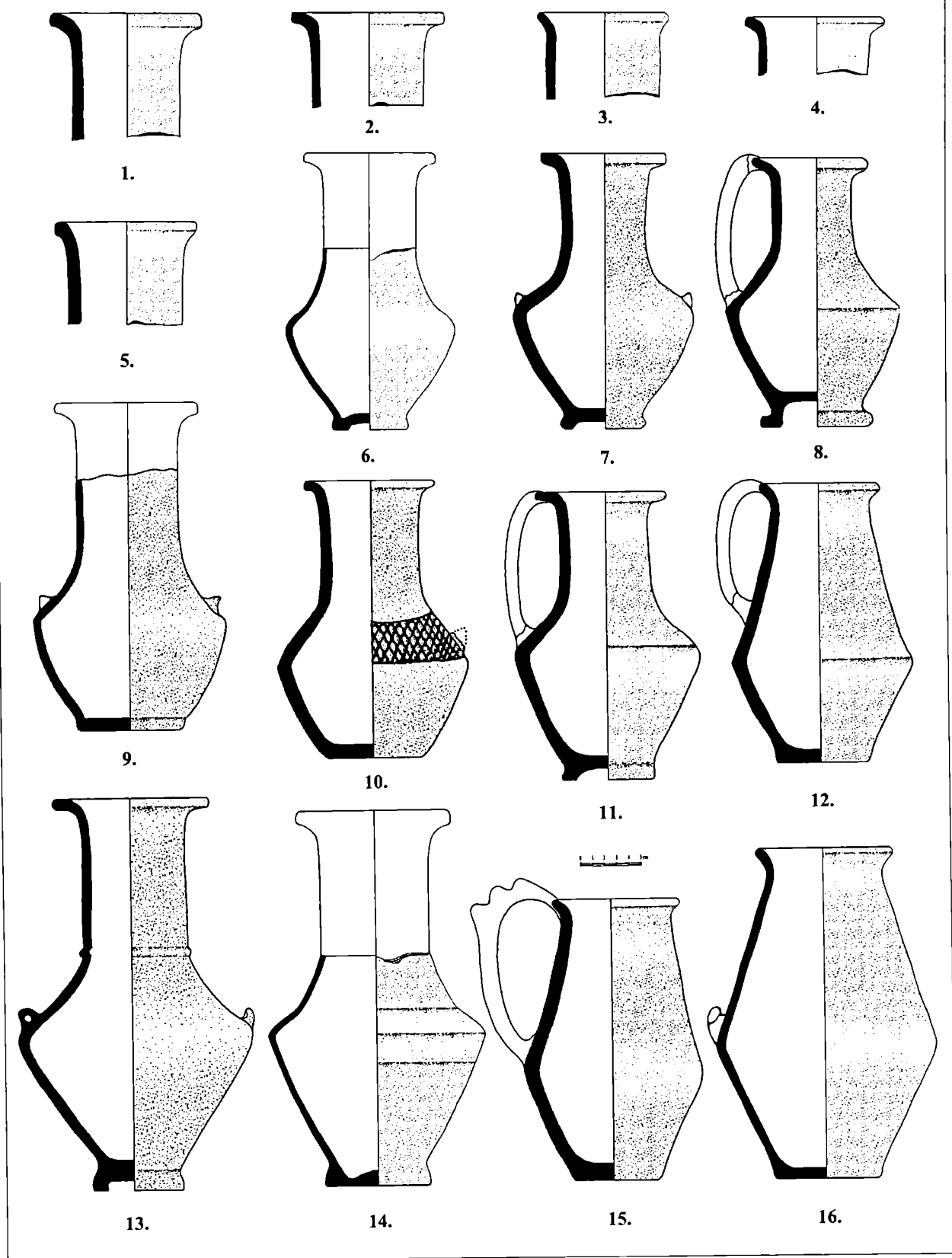

Indici: 1. Acâș (jud. Satu Mare) 2. Aiud (jud. Alba) 3. Alba Iulia (jud. Alba) 4. Angheluș (com. Ghidfalău, jud. Alba) 5. Apahida (jud. Cluj) 6. Arad (jud. Arad) 7. Baraolt (jud. Covasna) 8. Beclean (jud. Bistrița-Năsăud) 9. Berea (com. Sanislău, jud. Satu Mare) 10. Berindia (com. Buteni, jud. Arad) 11. Bistrița (jud. Bistrița-Năsăud) 12. Blaj (jud. Alba) 13. Blandiana (jud. Alba) 14. Brașov (jud. Brașov) 15. Carei (jud. Satu Mare) 16. Cepari (com. Dumitra, jud. Bistrița-Năsăud) 17. Cernat (jud. Covasna) 18. Ciumești (com. Sanislău, jud. Satu Mare) 19. Clit (com. Hășmaș, jud. Arad) 20. Cluj-Napoca (jud. Cluj) 21. Costești (jud. Hunedoara) 22. Covasna (jud. Covasna) 23. Cuciulata (jud. Brașov) 24. Cugir (jud. Alba) 25. Curtuișeni (jud. Bihor) 26. Derșida (jud. Sălaj) 27. Dumitrița (Jud. Bistrița-Năsăud) 28. Firtușu (jud. Harghita) 29. Galații Bistriței (jud. Bistrița-Năsăud) 30. Ghenci (com. Căuaș, jud. Satu Mare) 31. Gilău (jud. Cluj) 32. Herculan (com. Batrâni, jud. Covasna) 33. Iernut (jud. Mureș) 34. Ilișua (com. Uriu, jud. Bistrița-Năsăud) 35. Jigodin (or. Miercurea Ciuc, jud. Harghita) 36. Lazuri (jud. Satu Mare) 37. Florești (jud. Cluj) 38. Lupu (com. Cergău, jud. Alba) 39. Marca (jud. Sălaj) 40. Mediaș (jud. Sibiu) 41. Merești (jud. Harghita) 42. Moigrad (com. Mirșid, jud. Sălaj) 43. Morești (com. Ungheni, jud. Mureș) 44. Oarța de Sus (com. Oarța de Jos, jud. Maramureș) 45. Gligorești (com. Luna, jud. Cluj) 46. Oradea (jud. Bihor) 47. Orosfaia (jud. Bistrița-Năsăud) 48. Păuliș (jud. Arad) 49. Pecica (jud. Arad) 50. Lancrăm (or. Sebeș, jud. Alba) 51. Petelea (jud. Mureș) 52. Piatra Craivii (com. Cricău, jud. Alba) 53. Pișcolt (jud. Satu Mare) 54. Poian (jud. Covasna) 55. Lechința de Mureș (jud. Mureș) 56. Râșnov (jud. Brașov) 57. Remetea Mare (jud. Timiș) 58. Sângeorgiu de Mureș (jud. Mureș) 59. Sântimbru (com. Sâncrăieni, jud. Harghita) 60. Sebeș (jud. Alba) 61. Seușa (jud. Alba) 62. Sf. Gheorghe (jud. Covasna) 63. Sighișoara (jud. Mureș) 64. Șimleul Silvaniei (jud. Sălaj) 65. Șinca Veche (jud. Brașov) 66. Slimnic (jud. Sibiu) 67. Teleac (jud. Alba) 68. Tilișca (jud. Sibiu) 69. Timișoara (jud. Timiș) 70. Turia (jud. Covasna) 71. Valea lui Mihai (jud. Satu Mare) 72. Voivodeni (jud. Mureș) 73. Zalău (jud. Sălaj) 74. Zăuan (jud. Sălaj).

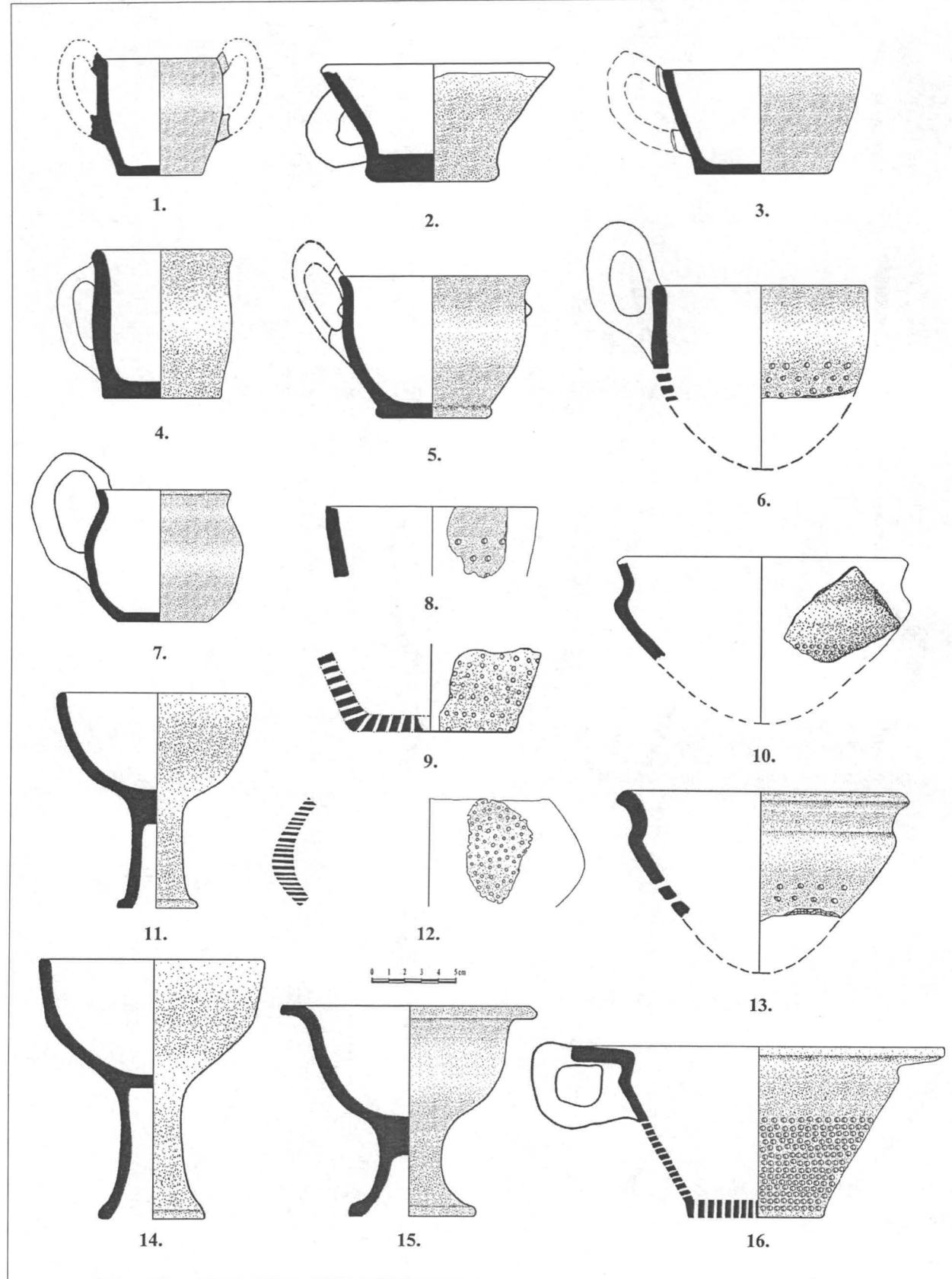
Pl. I. Harta descoperirilor din a doua epocă a fierului (sfârșitul sec. III a. Chr. - începutul sec. I a. Chr.) cu materiale ceramice de tradiție locală (daco-getice)

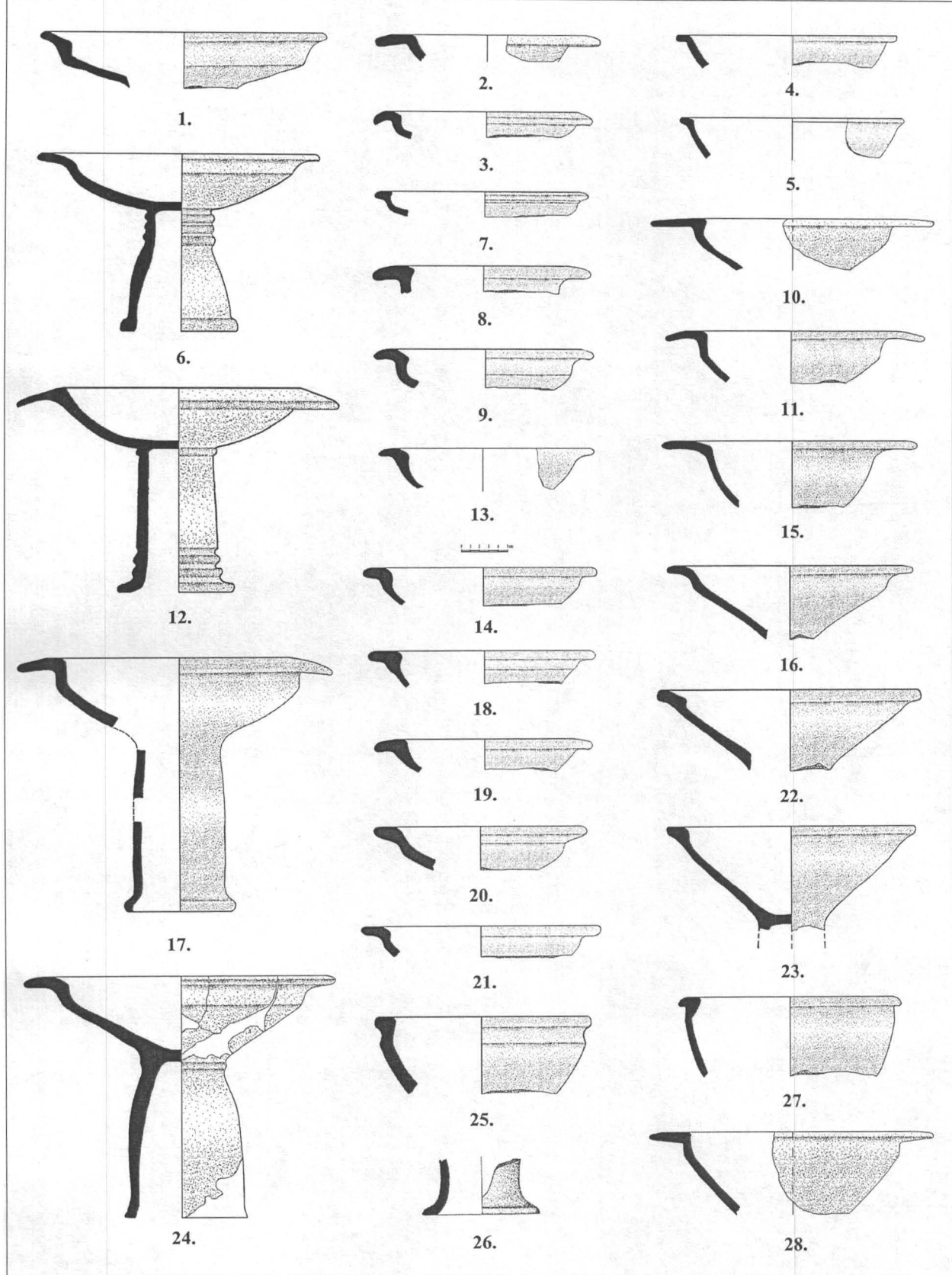
Pl. II. Căni bitronconice: Apahida (18), Derșida (11), Moigrad (2), Morești (5, 9, 10), Pecica (12, 14), Pișcolt (1, 7, 8, 16, 20), Sf. Gheorghe (3), Sighișoara (6, 15, 19), Slimnic (4), Seușa (13), Voivodeni (17).

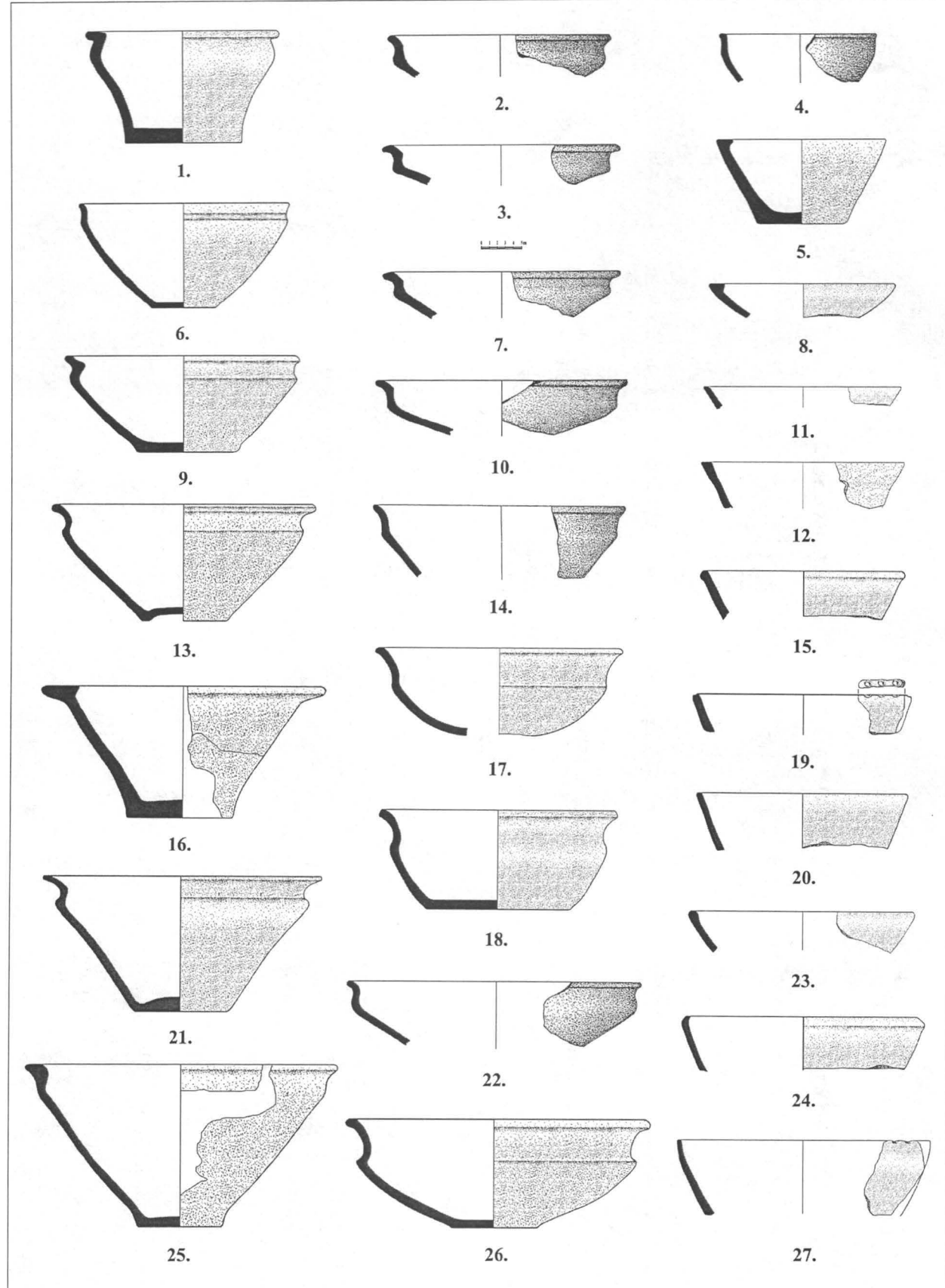
Pl. III. Căni bitronconice: Pecica (11, 15), Tilișca (16).
 Căni cu gât cilindric: Pecica (11), Sighișoara (8).
 Vase cu gât cilindric: Pecica (1-5), Poian (7), Sighișoara (9, 10, 13), Tilișca (6, 14)

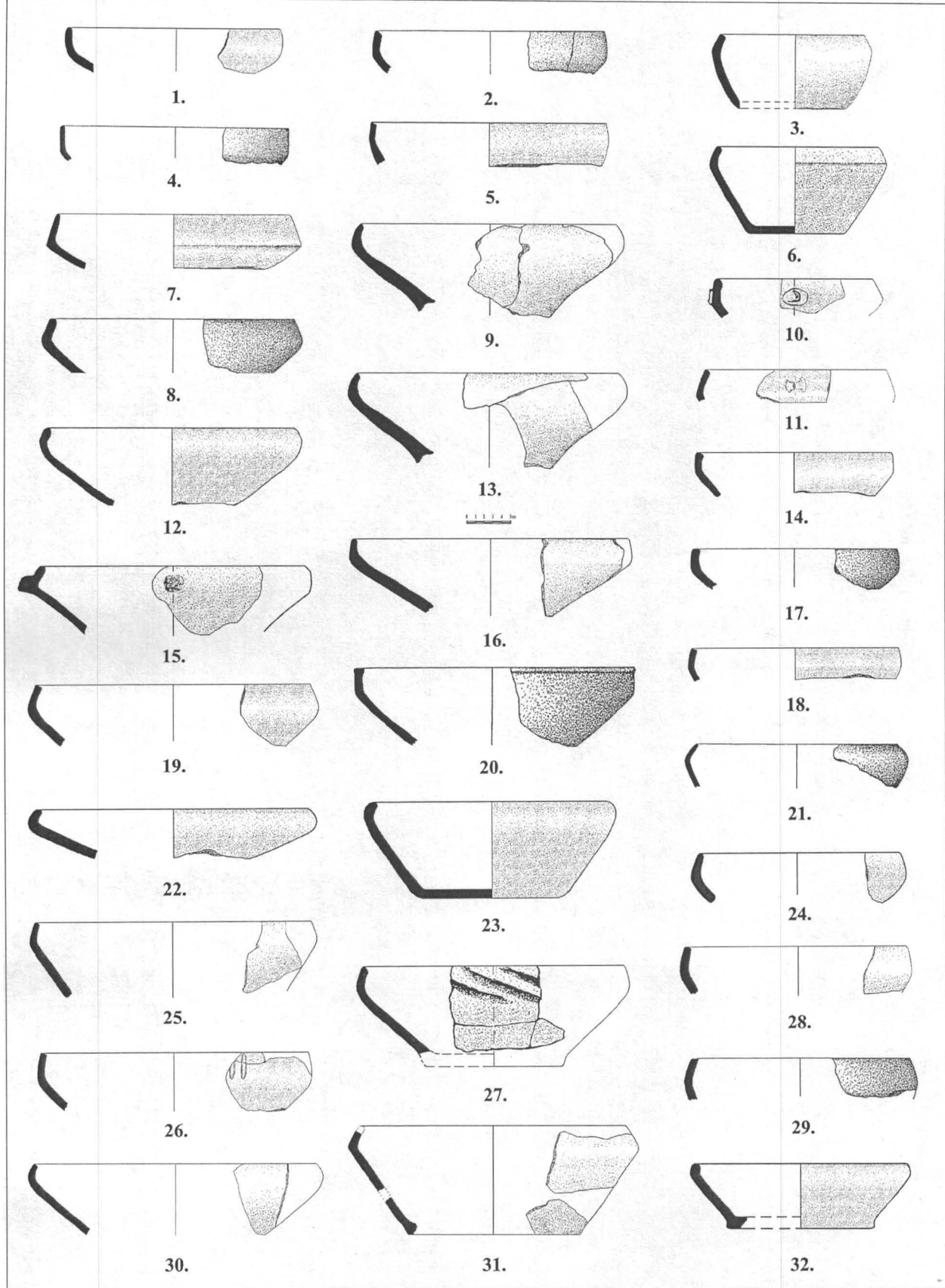
Pl. IV. Cești: Ciumești (3), Pecica (5), Pișcolt (1, 7), Sighișoara (4)
 Ceașcă dacică: Sângeorgiu de Mureș (2)
 Cupe: Pecica (15), Sighișoara (11, 14)
 Vase cu perforații: Aiud (12), Ilișua (9), Morești (10), Pecica (6, 13), Sf. Gheorghe (16), Zalău (8)

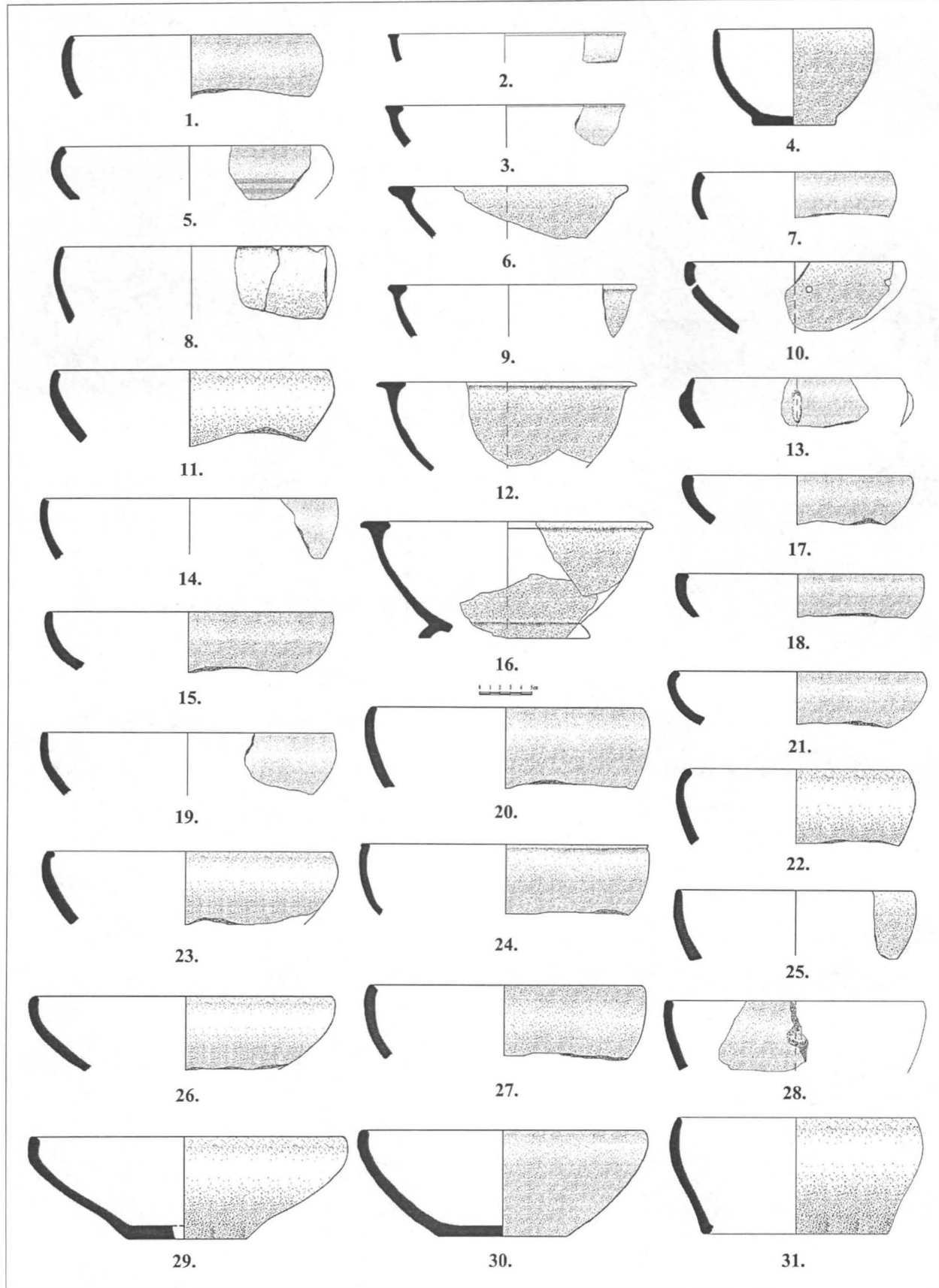
Pl. V. Fructiere: Ilișua (13), Moigrad (24), Morești (26), Panic (4), Pecica (1, 11, 15-17, 22, 23, 25, 27), Sângeorgiu de Mureș (2, 10, 28), Sighișoara (6, 12), Slimnic (3, 7-9, 14, 18-21), Zalău (5).

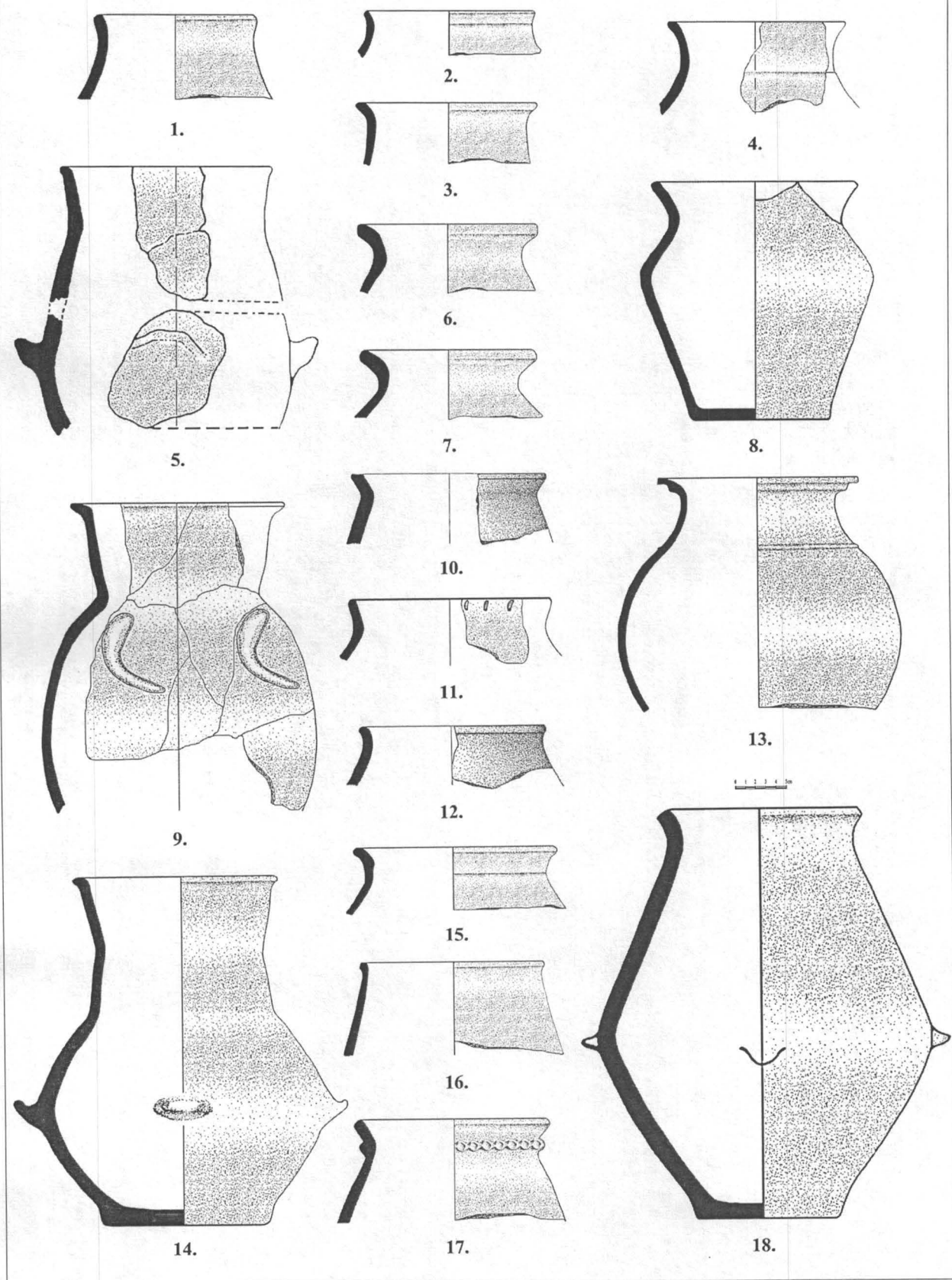
Pl. VI. Străchini tronconice: Ciumești (15, 19, 20, 24), Florești (12), Moigrad (16), Pecica (8), Voivodeni (5), Zalău (11, 23, 27) Străchini cu umăr reliefat: Ciumești (17, 26), Lechința de Mureș (6), Moigrad (13, 25), Morești (2-4, 7, 10, 14, 22), Pișcolt (18), Sf. Gheorghe (1), Tlișca (21), Valea lui Mihai (9).

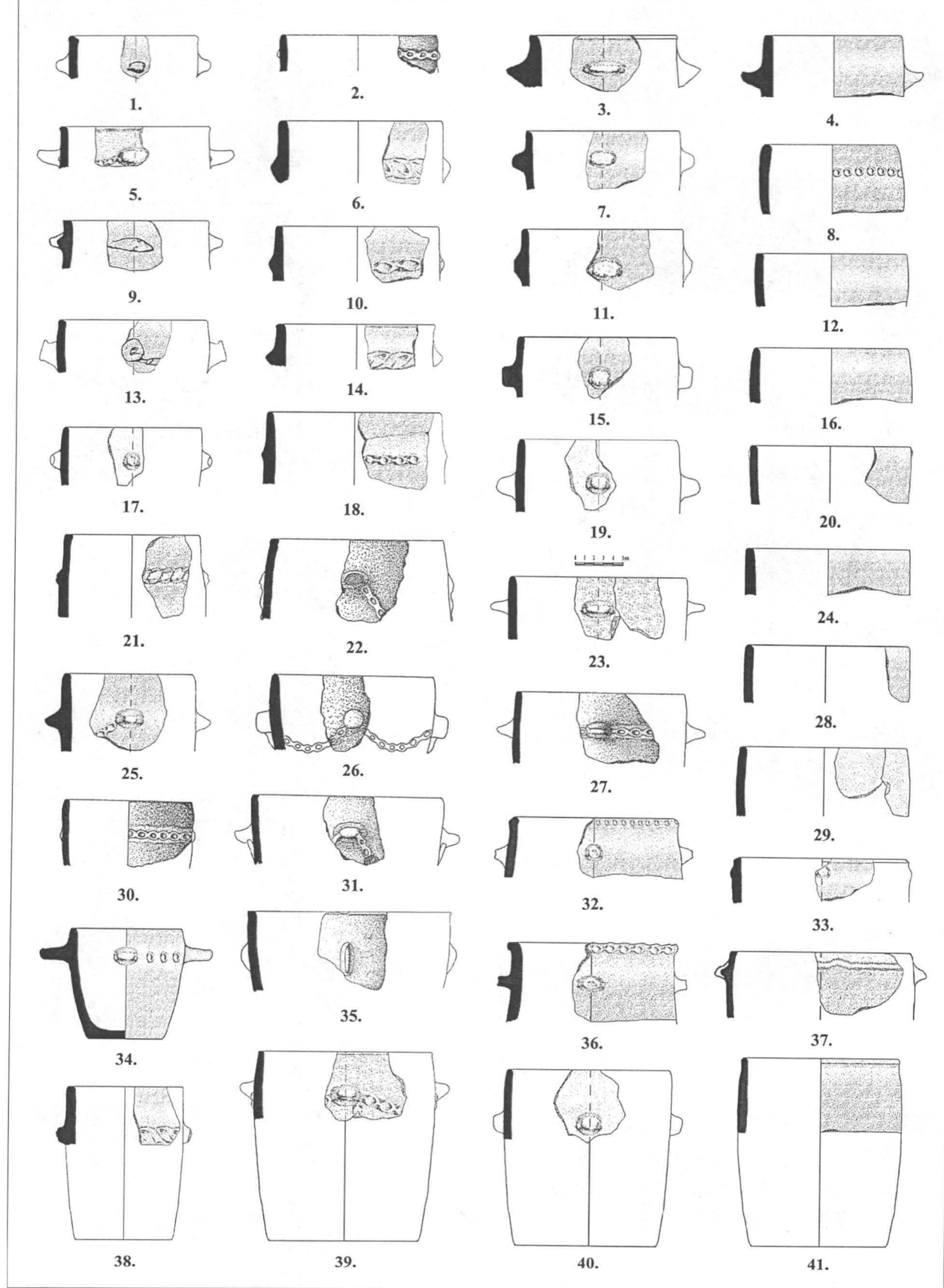
Pl. VII. Străchini cu buza invazată: Berea (7), Ciumești (14), Florești (3, 9, 11, 13, 16, 25, 28, 30, 31), Morești (2, 4, 8, 10, 17, 20, 21, 29), Panic (5, 18), Pecica (22, 32), Pișcolt (12, 23), Pruniș (27), Sângeorgiu de Mureș (15), Seușa (6, 24), Zalău (1, 19, 26).

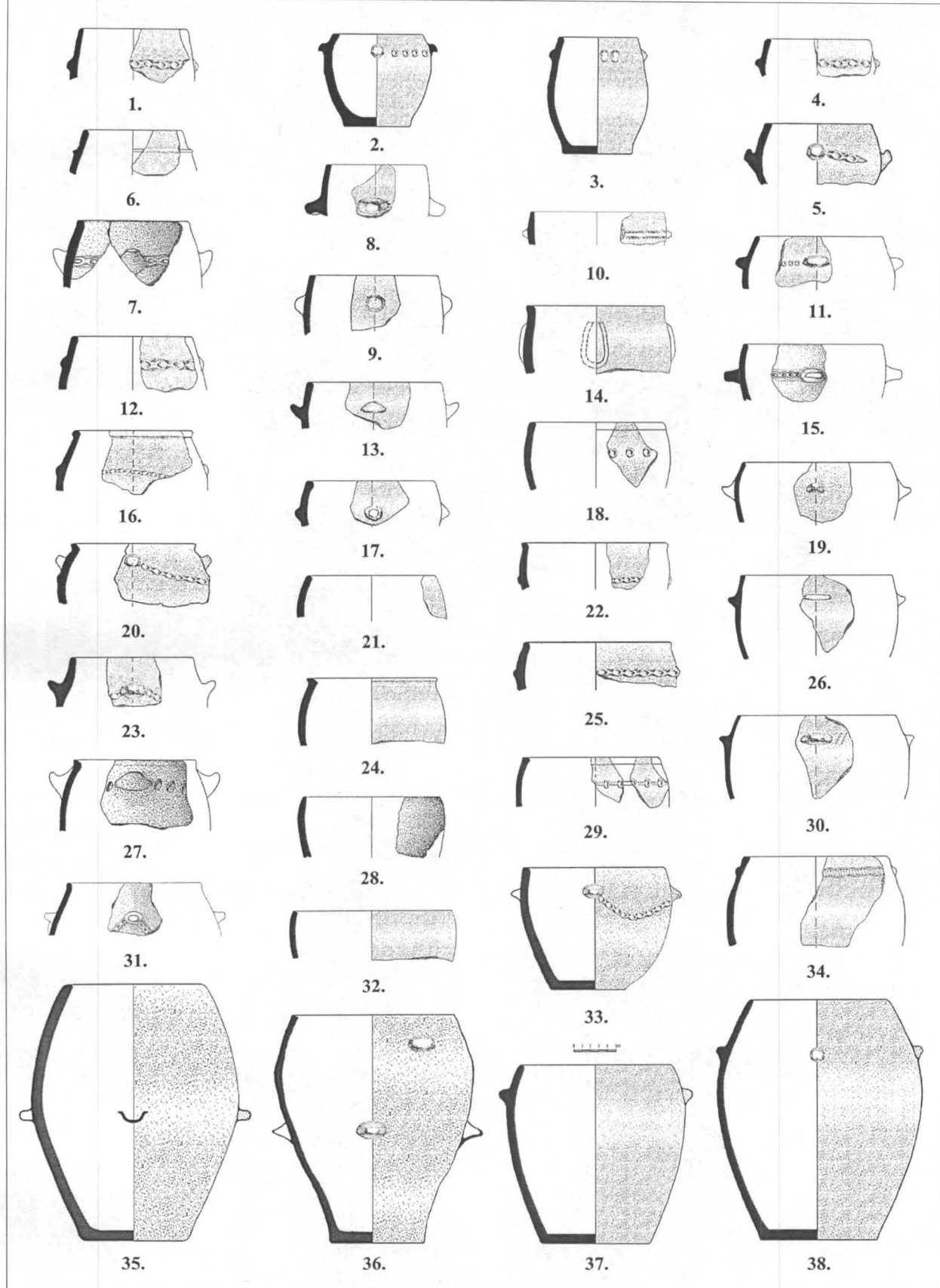
Pl. VIII. Străchini cu pereții ușor curbați: Berea (11, 22, 23, 26, 29), Ciumești (1, 5, 7, 15, 18, 20, 21, 24, 27), Florești (2, 8, 31), Ilișua (25), Lancrăm (9), Lechința de Mureș (4), Moigrad (12, 16), Morești (10), Pecica (17), Pișcolt (30), Sângeorgiu de Mureș (6), Zalău (3, 13, 14, 19, 28).

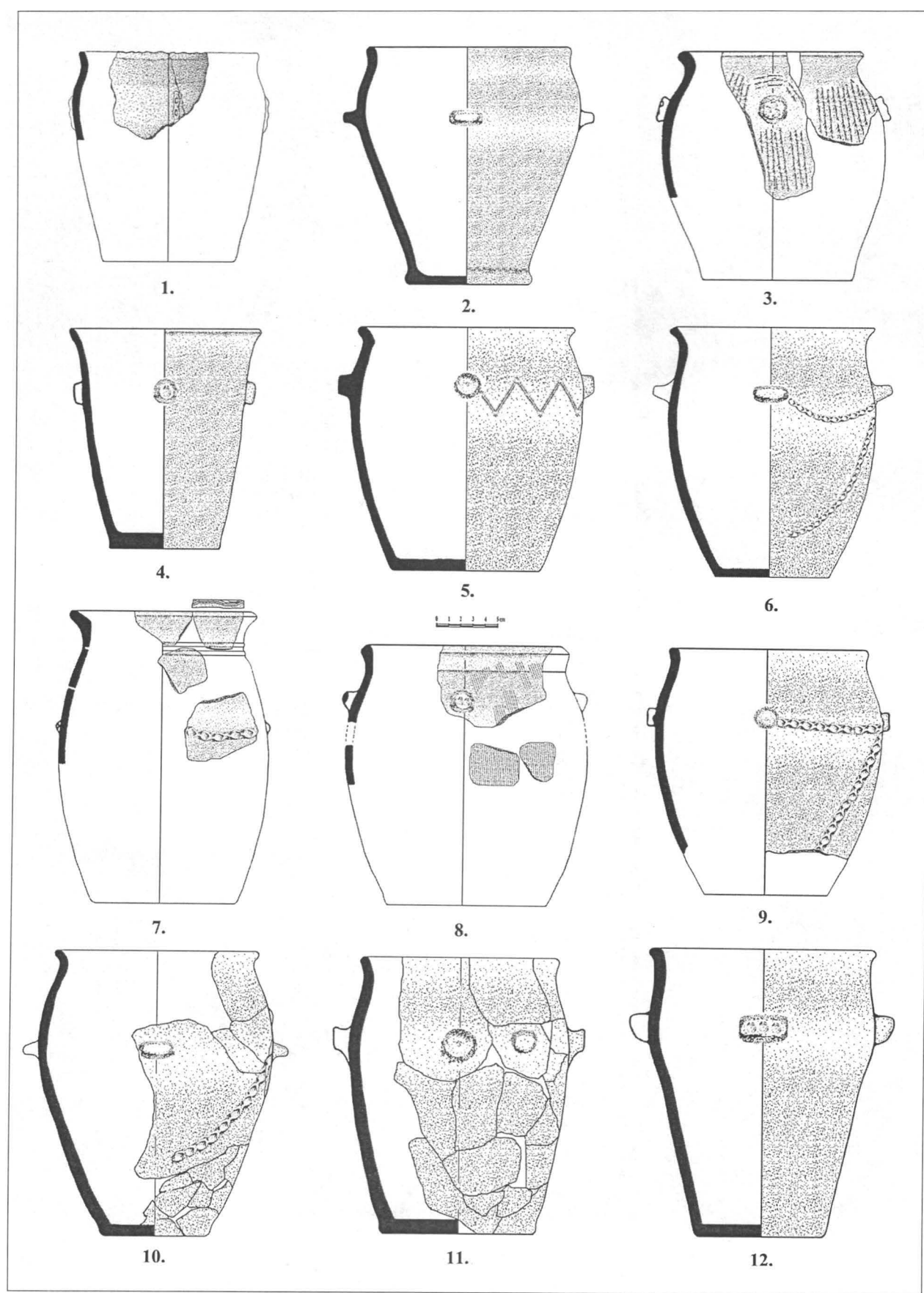
Pl. IX. Vase bitronconice: Apahida (18), Blandiana (8), Ciumești (3, 4), Ilișua (11), Morești (10, 12), Orosfaia (5), Pecica (6, 7, 13, 17), Slimnic (2, 15), Tilișca (9, 14), Zalău (1, 16).

Pl. X. Vase cu profil aproape drept: Berea (21), Ciumești (8, 41), Florești (5, 17, 19, 23, 29, 39, 40), Ilișua (28), Lancrăm (1, 13), Lechința de Mureș (9, 37), Morești (2, 22, 26, 27, 30, 31, 35), Panic (10, 15, 16, 24), Pecica (32, 36), Pișcolt (34), Zalău (3, 4, 6, 7, 11, 12, 14, 18, 20, 25, 33, 38).

Pl. XI. Vase cu pereții arcuți: Apahida (35), Berea (1, 4, 6, 12, 34), Carei (9), Ciumești (8, 11, 13, 17, 18, 23, 24, 26, 29, 30), Florești (10), Ilișua (16, 21, 22, 25, 33), Lancrăm (19), Lechința de Mureș (5, 20), Morești (7, 15, 27, 28, 31), Panic (32), Pecica (14), Pișcolt (2, 3, 37, 38), Seușa (36).

Pl. XII. Vase borcan: Ilișua (5, 6, 9), Moigrad (10, 11), Morești (1), Sf. Gheorghe (12), Sighișoara (4), Slimnic (3, 7, 8), Tilișca (2).